

GENERÁL MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK AKO MORÁLNY VZOR

Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.

ÚVOD

„Exempla trahunt“ - príklady tiahnu. Toto latinské slovné spojenie v dvoch slovách vyjadruje nádhernú myšlienku. Jediniec, ktorý má svoj vzor, je týmto vzorom inšpirovaný vo svojej celej bytosti a takpovediac svoje konanie podriaďuje k dosiahnutiu zhody so svojim vzorom. Najobvyklejším vzorom, ktorému sa chceme podobáť je známa osobnosť, ktorej vlastnosti alebo činy sú nám do nejakej miery sympatické.

Každý jednotlivec si volí vzor. Veľkú dôležitosť pre jeho osobnostný, hlavne morálny rast má dostatok dostupných a kvalitných podnetov. V činnostiach so širším spoločenským významom je v záujme spoločnosti, aby ona predkladala celospoločensky vhodné vzory. Bohatým prameňom pre ich nachádzanie sú tradície. K základným znakom tradícií patrí väzba na konkrétnu osobu či udalosť, sú prostriedkom na udržanie spoločensky významných vzorov. Ďalším znakom tradícií je ich relatívne vysoká spoločenská rozšírenosť a uznanie a tiež stálosť v čase a priestore.¹⁾

Jednou z najvýznamnejších osobností našej slovenskej histórie je jednoznačne Milan Rastislav Štefánik. Jeho život, dielo i názory predstavujú súbor inšpirácií pre ďalšie generácie. Inšpirácie pre vedcov i politikov, obyčajných ľudí i žiakov a študentov, a v neposlednom rade aj vojakov.

Obrázok 1: Milan Rastislav Štefánik
(Zdroj: Wikipedia)

V súčasnosti môžeme konštatovať, že o osobe a diele Milana Rastislava Štefánika je na Slovensku pomerne dostatok literatúry, z ktorej by si záujemca mohol buď naštudovať alebo len zbežne priblížiť niektorú z kapitol života a diela tohto významného Slováka. Na druhej strane sa doteraz na stránkach Vojenskej osvety nevyskytol samostatný článok venovaný Štefánikovi. Z tohto dôvodu sa primárne pokúsime priblížiť si jeho život, zvlášť keď sme si v októbri 2018 pripomenuli sté výročie za-

1) GOSSIOROVSKÝ, I.: Vojenské a bojové tradície Armády SR.

loženia Československej republiky a v máji 2019 si pripomenieme sté výročie smrti tohto významného Slováka. V kontexte popisu Štefánikovho života bude možné vysledovať otázky jeho mravných postojov, vlastností, ktoré ho charakterizovali a v čom by nám mohol byť príkladom.

POZNÁMKY

1 DETSTVO A ŠTÚDIÁ

Milan Rastislav Štefánik sa narodil 21. júla 1880 v Košariskách, dedine neďaleko Brezovej pod Bradlom. Bol šiestym dieťaťom v rodine a po ňom nasledovali ešte ďalší šiesti súrodenci. Dospelosti sa z dvanástich detí dožilo deväť. Rodina, do ktorej sa narodil, nepatrila k majetným. Milanov otec, evanjelický farár, bol zapálený národovec a vo svojej rodine udržiaval myšlienky slovenského obrodeneckého hnutia, ku ktorému mala ich rodina veľmi blízko. Rovnako si ctil slovenské tradície. Dôkazom toho bolo, že druhé meno jeho neskôr slávneho syna bolo Rastislav, podľa slovanského kniežaťa z 9. storočia.

V roku 1886 začal Milan chodiť do školy. Prvé tri triedy ľudovej školy navštevoval v rodnej obci a rozhodne svojmu otcovi hanbu neurobil. Učiteľia si ho chválili pre jeho usilovnosť a zodpovedný prístup k učeniu. Aby mohol pokračovať v štúdiu na vyšších stupňoch škôl, musel Milan, podobne ako každý vtedajší študent, ovládať maďarčinu. Rodičia ho preto poslali do Šamorína na Žitnom ostrove. Iba v tomto prostredí sa mohol naučiť maďarsky do tej miery, ktorá by mu umožnila nasledujúce štúdium.

Gymnaziálne štúdiá začal na bratislavskom evanjelickom lýceu, známom zo Štúrových čias ako centrum slovenského hnutia. V dobe, keď tam začal študovať Milan Štefánik bola táto inštitúcia pomadařčená. S vyučujúcimi profesormi nemal Milan žiadne problémy, ani po stránke prospechu a školskej disciplíny, dokonca ani v otázkach národnej príslušnosti, ktorá v tých dobách hrala niekedy oveľa väčšiu úlohu než dobrý prospech. Napriek tomu Milan strávil v Bratislave iba tri roky. Jeho starší brat Pavel musel kvôli horšiemu prospechu prestúpiť na gymnázium do Šoprone a s ním prestúpil aj Milan, kde v školskom roku 1893 – 1894 navštevoval kvartu. Nasledujúci rok však opäť zmenil školu. Tentoraz to bolo gymnázium v Sarvaši, kde v roku 1898 s vyznamenaním zmaturoval.

Pri pohľade na Milanove putovanie medzi rôznymi školami by sa mohlo zdať, že príčinou mohol byť zlý prospech alebo nepokojná osobnosť mladého študenta. Tu je však nevyhnutné povedať, že Štefánik bol veľmi dobrým a usilovným žiakom a študentom s hlbavou a pokojnou povahou. Školy musel meniť kvôli nepriaznivým okolnostiam. K tým najhorším podmienkam patrila maďarizácia.

V atmosfére tlaku na nemaďarské národy, keď predovšetkým školstvo slúžilo na pomadařčovanie, bolo naozaj ťažké ostať názorovo a národne pevný. Maďarizácia bola taká silná, že existovalo len niekoľko ciest pre človeka, ktorý nebol maďarskej národnosti. Najjednoduchšie bolo rezignovať na vzdelávanie. To však znamenalo úspech pre maďarizáciu, lebo bez vzdelania nemohol jednotlivec dosiahnuť v spoločnosti žiadne postavenie, ani získať vplyv. Potom tu bolo podriadenie sa

POZNÁMKY

a prijatie maďarskej idey. Aj v tomto prípade maďarizácia zvíťazila, pretože renegát je neustále podozrievaný, nesie na sebe biľag odlišného pôvodu a v snahe zapáčiť sa v novom prostredí býva niekedy oveľa horlivejším presadzovateľom osvojenej myšlienky. Asi nie nadarmo sa hovorí „poturčenec horší od Turka“. Tretia možnosť – odolať – bola najzložitejšia a takú si vybral Milan Štefánik.

V roku 1898 zahájil Milan Štefánik štúdium stavebného inžinierstva v Prahe. Hoci aj v tomto prostredí existoval národný antagonizmus podobný vzťahom maďarským na jednej a nemaďarským na druhej strane, v tomto prípade antagonizmus česko-nemecký, česká spoločnosť bola na tom intelektuálne i politicky lepšie ako spoločnosť slovenská. Práve preto sa v tomto prostredí rozvíjal český národný život a v jeho kultúrnom záujmovom poli sa ocitli aj otázky súvisiace so Slovákmi. Slovenskí vzdelanci i študenti pokračovali v udržiavaní kultúrnych i rodiacich sa politických kontaktov s Čechmi, ktoré sa v časoch slovenského obrodzenia podarilo vybudovať štúrovskej generácii.

V Prahe sa v tom čase sústreďovala skupina slovenskej inteligencie, ktorá bola naklonená myšlienke česko-slovenskej vzájomnosti. Združovala sa okolo časopisu Hlas a preto ju poznáme pod názvom hlasisti. Išlo o myšlienkový prúd, ktorý tvrdil, že Česi a Slováci sú príslušníkmi jedného kmeňa.

Štefánik sa v priebehu prvých rokov štúdií v Prahe aktívne zapájal do činnosti kultúrneho spolku Detvan, kde sa stýkal s ďalšími národne orientovanými slovenskými študentmi. V ich kruhu i v priebehu svojho štúdia sa zoznámil s názormi prof. Masaryka a ovplyvnil ho i hlasizmus. Rovnako jeho vzťah k náboženstvu pod vplyvom prostredia nadobudol inú, menej rigoróznou formu. Pretože bol vedecky založený, nepostačovali mu všeobecné vyjadrenia o Bohu vo forme, ktorá bola blízka napríklad dedinskému ľudu pri nedelňých kázňach ale hľadal pravdu, vedecké zdôvodnenia. Preto sa jeho vnútorná viera v Boha pretvárala a náboženstvo začal chápať ináč ako v časoch svojho detstva. Rozpoltený bol aj v otázkach slovenského hnutia a pre rozpory s ostatnými členmi spolku prestal na istý čas spolok Detvan navštevovať.

Bolo to po prvýkrát, čo Štefánika zasiahla ideová rozpoltenosť a názorová kríza. Tá bola posilnená aj jeho pevnou väzbou na rodinu a domov, pretože aj jeho otec bol v otázkach slovenského hnutia konzervatívny a navyše ťažko znášal synovo odklonenie sa od viery. V priebehu školských prázdnin v roku 1900 nezhody v otázkach viery a politickej orientácie medzi Milanom a jeho otcom vyústili do hádky, po ktorej otec Milana vyhodil z domu. Neskôr sa zmierili, ale odlišné názory si obaja ponechali. Po dvoch rokoch na technike, z vlastného záujmu i na naliehanie profesora Zengera, sa Štefánik rozhodol opustiť štúdium techniky a venovať sa astronómii. Veľmi dobre si uvedomoval čo robí. Štúdium techniky mu dávalo záruku stabilného zamestnania a ako astronóm sa Slovák nemohol uplatniť v Uhorsku, ani v Rakúsku, a aj vo svete bolo ťažké nájsť si v tomto odbore prácu, Milan ale odmietal žiť usadlým a nudným životom v monotónnej práci.

Univerzitné štúdiá začal s novou energiou a zdá sa, že aktivitou v štúdiu prehlušil svoju svetonázorovú krízu. Štúdium a život mu začala komplikovať žalúdočná choroba, ktorá sa prihlasovala čoraz silnejšie a častejšie, a ktorej sa už nikdy nezbavil.

Počas letného semestra v roku 1902 odišiel študovať do Zürichu. V novom prostredí a s novými známosťami prichádzal aj na nové myšlienky. Spoznal tu mnoho profesorov a technikov, nadviazal kontakty s osobnosťami, ktoré mu v neskoršom živote pomohli. Podľa jeho slov vo Švajčiarsku našiel „mier, posilu, prácu.“²⁾

Okrem štúdia v Zürichu si dopĺňal znalosti aj v Miláne, odkiaľ sa vybral do Ženevy. Po návrate zo Švajčiarska do Prahy sa opäť stal členom Detvana, dokonca bol zvolený za jeho predsedu. Medzi svoje aktivity zahrnul aj prácu v spolku, začal organizovať verejné prednášky, výlety a kultúrne podujatia. Okrem toho sa venoval publicistike. V časopise Čas uverejňoval svoje úvodníky o slovenskej kultúre a politike. Takto chcel informovať české umelecké a politické kruhy o problematike Slovenska a jeho osude. V centre jeho kritiky sa pochopiteľne vždy ocitala maďarizácia.

Pri svojich aktivitách nadväzoval mnohé známosti. Pomáhali mu v jeho finančnej situácii, keď ako študent mával problémy s bývaním, či prostriedkami na jedlo a odev. Štipendiá mu, hoci ako dobrý študent čas od času nejaké získal, nestačili pokryť skromné náklady. Inokedy mu zas kontakty s vplyvnými ľuďmi pomohli presadiť sa v spoločenských kruhoch.

Obrázok 2: Štefánik v Paríži 1905

(Zdroj: Wikipedia)

Spoločenské aktivity Milan Rastislav Štefánik v poslednom roku štúdia mierne obmedzil, aby sa mohol venovať ukončeniu štúdií. Po obhajobe dizertačnej práce 12. októbra 1904 promoval za doktora filozofie. So svojím vzdelaním sa mohol uplatniť aj v Prahe ako učiteľ na reálke, lenže ako už vieme, stabilné pracovné miesto mu akosi nevyhovovalo už predtým, keď možnú kariéru stavebného inžiniera vymenil za neistejšiu astronómiu. Jeho ambíciou bolo dostať sa na miesto astronóma do Paríža. Vyhladky na úspech boli minimálne. To však bola situácia, ktorá Štefánika motivovala.³⁾

2 ŠTEFÁNIK A JEHO VEDECKÁ KARIÉRA

Pre svoj plánovaný pobyt vo Francúzsku sa Štefánik začal cieľavedome zdokonaľovať vo francúzskom jazyku. Od svojho profesora Zengera dostal odporúčanie,

2) JURÍČEK, J.: M. R. Štefánik : Životopisný náčrt, s. 30.

3) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 21.

POZNÁMKY

s ktorým sa mal uchádzať o prijatie u vtedy najväčších kapacít v oblasti astronómie v Paríži, profesorov Flammariona a Janssena.

Koncom novembra 1904 pricestoval Milan Rastislav Štefánik do Paríža. Flammariona síce zastihol, ale profesor Janssen sa vtedy nachádzal v Taliansku, a tak musel čakať na jeho návrat. Pre Štefánika to nebolo ľahké. Nachádzal sa v cudzom svete, bez prostriedkov, bez zamestnania a spočiatku aj bez známostí. Po počiatocnom nadšení, s ktorým do Paríža prišiel, znova nastúpila depresia z pocitu beznádeje a neužitočnosti. Svojou charakteristickou črtou – neústupnosťou, vôľou a presvedčením krízu prekonal. Pomohlo mu stretávanie sa so skupinou českých umelcov a študentov, ktorí žili v Paríži. S nimi spoznával prostredie tamojších mladých umeleckých kruhov a nadobúdval nové spoločenské kontakty. Spoločnosť ho veľmi rýchlo prijala pre jeho spoločenské vystupovanie a rozhladenosť. Dokonca si získaval obdivovateľov, priaznivcov a poslucháčov tak, že v spoločnosti predvádzal rôzne drobné kúzelnícke triky, ktoré sa naučil po príchode do Francúzska.

Pomerne málo ľudí z jeho okolia vedelo aké problémy pobyt v Paríži Štefánikovi spôsobil. Financii mal málo. Býval v rôznych hoteloch alebo u známych. Straval sa v najlacnejších podnikoch. A k tomu sa opäť ozvala žalúdočná choroba, zrejme aj ako dôsledok zlej životosprávy. Vo veľkomeste začal Štefánik spoznávať klady a zápory života svetovej metropoly, všímal si sociálne postavenie obyvateľov Paríža i rozdiely v postojoch k životu. Parížski umelci mu boli blízki svojim voľnomyšlienkarstvom. V Paríži sa stretol so slobodomurárskym hnutím, ktoré bolo rozšírené najmä medzi umelcami. Zásady ako charitatívnosť, humanizmus a zdôrazňovanie mravných hodnôt prijal Štefánik za svoje. V určitom zmysle ich vyznával už ako pražský študent, stúpenec Masarykovho učenia.

Počas čakania na Janssenov návrat začal Štefánik navštevovať parížske salóny a oboznamovať sa so svetom parížskej „vyššej“ spoločnosti. Spoločníkom a sprievodcom mu bol gróf Hanuš Kolowrat, s ktorým sa dôverne spriatelil. Kolowrat sa neskôr stal rakúsko-uhorským vojenským atašé. Štefánik sa ho snažil získať, aby sa zastal utláčaných Slovákov v Uhorsku. Už v týchto prvých krokoch v parížskej spoločnosti vidieť črtu, ktorá neskôr sprevádzala Štefánikove vystupovanie v spoločnosti – využívanie kontaktov v prospech Slovenska a neskôr tiež v prospech česko-slovenskej myšlienky.⁴⁾

Keď sa Janssen vrátil do Paríža, Flammarion mu Štefánika predstavil. Niekoľko-mesačné čakanie, aj keď pre Milana znamenalo utlmenie jeho vedeckej činnosti a prinieslo mu depresiu, malo aj pozitívne stránky. Štefánik za ten čas spoznal život v Paríži, spoznal spoločnosť, nadviazal priateľstvá a kontakty. Slovom zapadol. S profesorom Janssenom potom mohol komunikovať uvoľnenejšie, pretože poznal miestne pomery. Navyše upútal profesora svojou chuťou pracovať, nápadmi, talentom a technickým nadaním, vynaliezavosťou a invenciou. Hoci nedostával pevný plat a jeho budúcnosť nebola jasne určená, Janssen ho nechal pracovať vo svojej hviezdárni v Meudone, dokonca sa tam mohol presťahovať do malej izby. Štefánik si získal priazeň profesora Janssen a jeho rodiny.

4) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 24.

V lete v roku 1905 podnikol Štefánik s Janssenovým žiakom Gastonom Millochou výstup na Mont Blanc. Ich úlohou bolo na tamojšej hvezdárni, ktorú dal postaviť Janssen, pozorovať Slnko a Mars. 20. júna 1905 sa dostali na vrchol. Zostali tam štrnásť dní, ale pozorovania nemohli uskutočniť pre trvalo nepriaznivé počasie. Trápila ich zima a hlad. Po návrate Janssen ocenil Štefánikovu húževnatosť.

V auguste mu Janssen ponúkol účasť na výprave do Španielska, kde mali pozorovať úplné zatmenie Slnka. Výsledky výpravy boli vynikajúce a Štefánikovu štúdiu „Spektroskopické skúmanie zatmenia Slnka 30. augusta 1905 v Alcosobre“ predniesol Janssen v parížskej Akadémii a publikovali ju aj v časopise Akadémie. Janssen ho vzal so sebou na zjazd Medzinárodnej únie pre spoluprácu na výskume Slnka do Oxfordu. Pre Štefánika to znamenalo úspešný štart vedeckej kariéry.

Rok 1906 bol pre Štefánikovu vedeckú kariéru priaznivý. Jeho vedecké štúdie sa stretli s kladnou odozvou, znovu vystúpil na vrchol Mont Blancu a úspešne vykonal pozorovania. Podľa názorov odborníkov z oblasti astronómie, Štefánikove vedecké práce znamenali nesporný prínos v oblasti astrofyziky a predovšetkým solárnej fyziky. Jeho vedecký vzostup však nebol bez problémov. Ďalší pracovník Janssenovej hvezdárne Henri Deslanders nemal Štefánika v láske a patrila do skupiny Janssenových oponentov. Potom, keď sa vyše osemdesiatročný Janssen stiahol z vedeckých kruhov, prešla Meduonská hvezdáreň do Deslandersových rúk a Štefánika z nej vyhodil.

Našťastie si Milan Rastislav Štefánik už stihol urobiť meno a zamestnala ho firma *Bureau des Longitudes*. Pre ňu mal Štefánik v januári 1907 urobiť pozorovanie zatmenia Slnka. Najlepšie podmienky na sledovanie zatmenia mali byť podľa výpočtov v Turkestane. Sám Štefánik o tom napísal: „*Je to úžasné šťastie, že spomedzi všetkých francúzskych hvezdárov vymenovali mňa, hoci som mladý a cudzinec.*“⁵⁾ Štefánik sa s výpravou cez Rusko dostal do Turkestanu. Pozorovanie kvôli nepriazni počasia nebolo úspešné. Neúspech v oblasti astronómie vyvážil Štefánik spoznávaním kultúry miestneho obyvateľstva.

Na spiatocnej ceste navštívil v Jasnej Poljane Leva Nikolajeviča Tolstého, ktorého dielo obdivoval už ako študent. V rozhovore s týmto spisovateľom a filozofom mu nezabudol pripomenúť situáciu Slovákov v Uhorsku a svoje názory na tento problém. Stretol sa aj so svojim priateľom a Tolstého osobným lekárom Dušanom Makovickým.

Počas návratu sa zastavil v Prahe, kde mu bola ponúknutá možnosť habilitovať sa na docenta na Karlovej univerzite. Na túto ponuku nereagoval. V Paríži mu bola udelená Janssenova cena, ktorú mu udelilo valné zhromaždenie Francúzskej astronomickej spoločnosti.

Opäť sa prihlásili zdravotné problémy. V júli 1907 sa už liečil u rodiny Janssenovcov, ale jeho stav sa nezlepšoval, preto išiel na dva mesiace na liečenie do Chamonix. Koncom roku sa odišiel zotavovať domov do Košarísk. Zdravotný stav sa mu síce zlepšil, ale psychicky na tom nebol práve najlepšie, pretože z Paríža dostal telegram, že profesor Janssen zomrel. Stratil tak svojho zástancu a mecéna. Do problémov sa dostalo aj Janssenovo observatórium na Mont Blancu a bolo rozhodnuté o jeho de-

5) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 40.

POZNÁMKY

montáži. Štefánik, ktorý s ostatnými technikmi observatórium rozoberal, tak dočasne stratil pôsobisko. Bol vlastne nezamestnaný astronóm, opäť vo finančných ťažkostiach. Napriek tejto nepríjemnej situácii si chcel zriadiť vlastné observatórium. Usiloval sa preň získať podporu hlavne u bohatých mecenášov.

Spoločenské kontakty Milanovi Štefánikovi pomohli vyjsť z vedeckej nečinnosti, pretože s pomocou senátora Émila Chautemps sa mu podarilo zorganizovať výpravu do severnej Afriky, kde mal vyhľadať miesto pre vybudovanie hvezdárne. 8. apríla 1909 pristál v Alžírsku, vtedajšej francúzskej kolónii. Preskúmal rôzne miesta v pohorí Atlasu a uskutočnil rôzne pozorovania. Predpoklady o možnosti vybudovania observatória sa však nepotvrdili. V novej vedeckej práci sa nevenoval len meteorológii a astronómii. Urobil si obraz aj o živote tamajších obyvateľov a snažil sa pochopiť ich život a zvyky.

Popri svojich aktivitách sa vždy vracal ku Slovensku. V úsilí o jeho pozdvihnutie si nevšimol len politiku, ale aj vzdelanie a vedu. V liste priateľovi Šrobárovi napísal: *„Chcel som ti predložiť premyslený plán ako zorganizovať vedeckú činnosť na Slovensku. Nie je to fantázia... Účelne žije len ten, kto využíva každého okamihu na prehĺbenie intelektu. Čím bystrejší je náš rozum, čím väčšie je množstvo v nás zpravovaných vedomostí, tým hlbšia je súdnosť človeka. ...Žijeme príliš jednostranne v politike. A keby to aspoň bola politika! ...Vedecký kruh na Slovensku by mal i špeciálny význam. Nehľadiac ani, že sa stal prirodzeným gravitačným centrom, kostrou národa, mimo to by bol pojiťkom medzi nami a širokým intelektuálnym svetom!“*⁶⁾

Štefánikovi išlo o to, aby malo Slovensko svoju vedeckú obec, ktorá by ho reprezentovala pred celým svetom, vedecky a správne sa vyjadrovala za svoju národnú identitu a samostatnosť, a dôrazne odmietala praktiky maďarizácie, ktoré svojou podstatou nepatrili do moderného sveta, do sveta vedy a objavov. V podstate on sám svojou činnosťou dával takýto príklad ďalším možným nasledovníkom.

Začiatkom roku 1910 vedecký úrad *Bureau des Longitudes* spolu s ústavom *Bureau Central Météorologique* vyslali Štefánika na ostrov Tahiti na pozorovanie Halleyho kométy. Problémom bolo, že tieto úrady mu nezabezpečili financovanie cesty ani výskumu. Získavanie peňazí bolo preňho ťažké, pretože bol cudzinec. Požiadal teda o francúzske občianstvo. Zatiaľ však získal len povolenie na pobyt. O naturalizácii sa malo rozhodnúť neskôr. Koncom apríla sa vylodil v Papeete na Tahiti. Pripravoval sa na pozorovanie preletu Halleyho kométy okolo Slnka. V rozhodujúcej chvíli neboli priaznivé poveternostné podmienky a pozorovania neboli úspešné. Štefánik si to vynahradil vo vyhodnotení predchádzajúcich pozorovaní a tiež pri pozorovaní úplného zatmenia Slnka, ktoré urobil nasledujúci rok 28. apríla 1911 na ostrove Vavau v súostroví Tonga.

Štefánikov spomínaný dar spoločenského apoštolátu, ako ho nazval Masaryk, sa osvedčoval aj na Tahiti. Získaval si vplyvných priateľov, ku ktorým patrili parížsky advokát A. Dominik, podnikateľ J. A. Amédet, guvernér Bonhour, či veliteľ Henrys z francúzskej vojnovéj lode *Zélée* a získal si obdiv a úctu aj u obyčajných ľudí, domorodcov. Volali ho „tatahiofetia“ (ten, kto počíta hviezdy) alebo „eripene hapate“ (muž s belasými očami).⁷⁾

6) OSUSKÝ, Š. - PAVLŮ, B.: Štefánik, kniha prvá : spomienky a postrehy, s. 84.

7) JURÍČEK, J.: M. R. Štefánik : Životopisný náčrt, s. 71.

V tahitskom prostredí sa ďalej venoval astronomickým a meteorologickým pozorovaniam. Tahiti pravidelne postihujú tropické oceánske búrky a spôsobujú veľké škody miestnemu hospodárstvu. Štefánik na túto skutočnosť reagoval a vybudoval sieť meteorologických staníc nielen na Tahiti, ale aj na ostrovoch Rapa, Tuamotu a na Markézach. Tak sa mu podarilo vo Francúzskej Polynézii vybudovať jednotnú a kompletnú meteorologickú službu, zaškoliť miestny personál ako obsluhu a pripraviť projekt klimatologickej mapy tejto zámorskej francúzskej kolónie.⁸⁾ Počas tahitského pobytu si Štefánik podrobne všimol kultúru a zvyky miestneho obyvateľstva, poznával ich hmotné i nehmotné kultúrne prejavy. Okrem toho sa venoval fotografovaniu a tiež sa mu podarilo objaviť, a v podstate zachrániť a pre Európu znovuobjaviť diela Paula Gauguina.

V júli 1911 Štefánik svoje cesty a výskumy v Pacifiku ukončil a vrátil sa do Paríža. Akadémii vied podal správu o svojich pozorovaniach na Tahiti a Vavau. Výsledky, ku ktorým došiel sa stretli s pozitívnym ohlasom a hovorilo sa o nich aj na konferencii Medzinárodnej únie pre spoluprácu na výskume Slnka, ktorá sa konala v roku 1913 v Bonne. To tiež svedčí o tom, že svetové vedecké kruhy ho prijali medzi seba a jeho práca bola uznávaná.

Po návrate do Európy Štefánik navštívil aj Košariská a pri spiatočnej ceste do Paríža sa zastavil v Prahe. Tam veľmi zvažoval možnosť habilitovať sa za docenta, ako aj možnosť vybudovania observatória, o ktorom sa hovorilo už od roku 1873. Pre pretrvávajúci nedostatok finančných prostriedkov, ako aj pre ťažkosti s ich získaním definitívne rezignoval na tento plán a vrátil sa do Francúzska.

Neustále výpravy a expedície za astronomickými pozorovaniami znamenali veľkú záťaž na jeho zdravie. Odporúčania lekárov dodržiavať nemohol, čo bolo pri jeho cestovaní pochopiteľné. Rovnako jeho finančná situácia bola takmer vždy závislá od pôžičiek, a teda od vôle veriteľov. Milan Rastislav Štefánik aj napriek tejto situácii uvažoval o novej expedícii na Tahiti, avšak *Bureau des Longitudes* ho vyslalo do Brazílie pozorovať zatmenie Slnka.

Svetlým momentom v Štefánikom živote sa stalo udelenie francúzskeho občianstva 27. júla 1912. Už ako francúzsky občan úspešne splnil očakávania *Bureau des Longitudes* na pozorovaniach v Brazílii. Po návrate do Paríža začal Štefánik dostávať len zlé správy. Dozvedel sa, že zomrel ďalší jeho podporovateľ a zástanca, kapacita medzi vedcami, Henri Poincaré. O krátky čas zomrela aj vdova po profesorovi Jannsenovi, ďalší vplyvný človek v Milanovom živote.

Prelom rokov 1912 a 1913 strávil doma v Košariskách, kde si chcel odpočinúť po fyzickej i duševnej stránke, pretože otrasov zo smrti vplyvných známych bolo veľa. Navyše mu ochorel otec. Zomrel v apríli 1913. Milanova účasť na pohrebe bola jeho posledným pobytom na Slovensku.

Po prvých skúsenostiach s diplomatickou aktivitou v Brazílii, sa Štefánik mal v roku 1913 zúčastniť výpravy do Ekvádoru. Okrem prieskumu možností vybudovať tu telegrafické spojenie s Tahiti, mal zisťovať aj možné vplyvy Francúzska v tejto oblasti a prípadne presvedčiť miestnych mocných, aby sa orientovali na spojenectvo s Francúzskom. Aj pri tejto misii sa ukázal ako vynikajúci taktik a diplomat.

8) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 57.

POZNÁMKY

Začiatkom roku 1914 sa vrátil do Paríža. Za svoje misie v Ekvádore, Brazílii a na Tahiti, ako aj za prínos francúzskej vede v oblasti astronómie bol navrhnutý na menovanie za rytiera Čestnej légie.

Cestovanie a pobyty na rôznych exotických miestach takmer vždy povážlivo zhoršovali jeho zdravie. V marci 1914 sa musel podrobiť operácii žalúdka a dlho sa zotavoval. Po rekonvalescencii odišiel do severnej Afriky hľadať miesto pre hviezdáreň. Tu ho zastihla správa o vypuknutí vojny.

Zhoršujúcu sa politickú situáciu v Európe vnímal už skôr. Vo vojne videl možnosť pádu a rozkladu Rakúsko-Uhorska. Podľa Štefánika sa iba po rozpade monarchie mohla otvoriť cesta k oslobodeniu Slovákov a Slovenska. Na základe svojho predchádzajúceho štúdia v Prahe a vplyvu myšlienok československej jednoty chcel riešiť slovenskú otázku v úzkej súčinnosti s otázkou českou. Výsledkom mal byť samostatný československý štát. Tieto svoje myšlienky prezentoval pri spoločenských kontaktoch so známymi len ako súkromná osoba, bez konkrétnej praktickej podoby na jej uskutočnenie.

3 ŠTEFÁNIK AKO VOJAK A DIPLOMAT

Dňa 3. augusta 1914 vyhlásilo Nemecko vojnu Francúzsku a od tohto dňa boli obidve veľmoci vo vojnovom stave. Milan Rastislav Štefánik ako francúzsky občan podliehal odvodu, pretože po získaní občianstva bol „uznaný za schopného slúžiť v zbrani roku 1912 a zaradený revíznym výborom do prvej časti zoznamu odvedených, ktorí nastupujú s ročníkom 1912.“⁹⁾ Pretože vo Francúzsku bola 2. augusta 1914 nariadená všeobecná mobilizácia, mal aj Štefánik povinnosť hlásiť sa k príslušnému vojenskému útvaru. Bol to 102. peší pluk v Chartres.

Predchádzajúci pobyt v Maroku a spiatočná cesta však znovu zhoršili jeho zdravotný stav a preto ho vojenský lekári neposlali na front, ale do nemocnice v Paríži. Neskôr bol premiestnený do Chaptalovho sanatória, kde lekári uvažovali o ďalšej operácii. Nakoniec ju ale Štefánik nepodstúpil.

Pobyt v nemocnici a sanatóriu nebol pre aktívne žijúceho Štefánika príjemný. Postupne upadal do depresie, ku ktorej mal veľa dôvodov. Chcel byť prospešný svojej novej vlasti, Francúzsku vo vojne proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku. Zdravotný stav sa mu zlepšoval pomaly. K tomu sa pridávala nepriazeň ošetrojúceho personálu nemocnice a sanatória. V čase začínajúcej vojny videli ošetrovatelia i lekári v každom chorom mužovi simulanta a zbabelca, ktorý sa vyhýbal najsvätejšej povinnosti brániť krajinu. Slovo simulant sa stávalo takmer synonymom pre zradcu.

Náladu mu svojimi návštevami niekedy vylepšoval senátor Chautemps s dcérou, s ktorou bol vtedy Štefánik zasnúbený. V polovici septembra 1914 z nemocnice odišiel. Po opustení sanatória nebol pridelený k príslušnej jednotke a väčšinu času trávil u svojho priateľa Ludvika Strimpla. Kvôli jeho zdravotnému stavu existovala možnosť, že ho prepustia z armády, pretože ako pešiak v zákopoch by nebol užitočný. Odišť z armády však nechcel. Lákala ho služba v námorníctve alebo v letectve.

9) BARTŮŠEK, J.: Štefánik, kniha druhá : vzpomínky a jiné příspěvky, s. 155.

Jeho snúbenica Yvonne Chautemps sa v jednom z listov k tomu vyjadrila: „*Vstúpiť do letectva, tak nebezpečnej zbrane, ešte nemocný, krehkého zdravia...to je prejav odvahy, obetovania, ktorý by dokázalo len málo mužov. Som hrdá i zarmútená...*“ Štefánika do letectva nevzali. Preto si podal ďalšiu žiadosť na ministerstvo námorníctva s cieľom dostať sa k srbskej armáde a v nej bojovať medzi Slovanmi proti Maďarom a Rakúšanom.¹⁰⁾ Ani túto žiadosť kvôli jeho zdravotnému stavu nevybavili priaznivo.

Na prijatie do letectva využil svoje osvedčené známosti. Prostredníctvom svojich priateľov získal odporúčanie od známeho francúzskeho letca Henriho Farmana, ktoré pripojil ku žiadosti na preradenie do leteckého výcviku. Dňa 10. októbra 1914 bol Milan Štefánik prijatý za rytiera rádu Čestnej légie a s takouto poctou 28. januára 1915 nastúpil ako pilotný žiak do leteckej školy v Chartres. Výcvik trval do 11. apríla 1915, keď mu bol odovzdaný diplom pilota pre lietadlá Maurice-Farman. V tom čase mal Štefánik už hodnosť pilota desiatnika. Začiatkom mája ho povýšili na podporučíka letectva triedy *à titre temporaire*.¹¹⁾ V spise, ktorý zdôvodňoval jeho mimoriadne povýšenie z desiatnika-pilota na podporučíka-pilota bolo zdôraznené jeho vzdelanie, misie vykonané pre francúzsku vládu, vedecké uznanie a tiež uznanie za to, že bol priekopníkom hnutia za nezávislosť svojho národa.

Obrázok 3: Štefánik ako letec 1915

(Zdroj: VHÚ Bratislava)

Dňa 13. mája 1915 dostal Štefánik rozkaz, aby sa so svojím lietadlom hlásil pri eskadre MF 54 operujúcej v rámci X. francúzskej armády v severovýchodnom Francúzsku, ktorá sa práve angažovala v tzv. druhej bitke artoiskej. Už 15. mája podnikol Štefánik svoj prvý bojový let nad pozície nepriateľa v priestore Souchetského lesa. Pri tomto lete si počínal veľmi dobre. Nestratil nervy, ani pri stretnutí s nemeckými stíhačkami, ani pred protiletadlovou paľbou zo zeme.

Po skončení ofenzívy hovoril rozkaz veliteľa X. armády o Štefánikovi ako „...o odvažnom a obratnom pilotovi, ktorý vykonal nad nepriateľom veľké prieskumné lety

10) GOSSIOROVSKÝ, I.: Milan Rastislav Štefánik ako vojnový letec. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, 1999, s. 29-30.

11) Trieda *à titre temporaire* označuje hodnosť, ktorá prislúcha len dočasne, nedefinitívne. Je akousi prípravkou pre ďalšiu definitívnu triedu *à titre définitif*. Okrem toho existovala ešte trieda hodností označovaných ako *à titre mission*, ktoré sa udeľovali z titulu určitej misie, úlohy, či poslania. Po skončení úlohy alebo jej splnení hodnosť zanikala.

POZNÁMKY

na veľkú vzdialenosť, pričom bol jeho stroj niekoľkokrát zasiahnutý črepinami granátov.“¹²⁾ Pri jednom z letov jeho stroju došlo palivo a Štefánik musel núdzovo pristáť. Stroj bol síce ťažko poškodený, ale Štefánikovi ani jeho pozorovateľovi sa nič nestalo.

Okrem plnenia úloh vojenského pilota využíval Štefánik svoje vzdelanie a organizačné schopnosti na meteorologické pozorovania a vyhodnocovanie vývoja poveternostných podmienok na fronte. Prikladal tomu veľký význam a dokázal svoje názory o užitočnosti sledovania zmien počasia predložiť a vysvetliť vplyvným veliteľom. Mal tiež šťastie, že v týchto otázkach jednal s osvietencami a nie rutínymi odmietajúcimi novoty. Takto dokázal zapôsobiť na generála Weyganda, náčelníka štábu veliteľa severnej skupiny armád. Ten Štefánikovi dokonca udelil dovolenku, aby si mohol v Paríži zaobstaráť potrebné prístroje na založenie meteorologickej stanice.

Prvú meteorologickú stanicu založil Štefánik v rajóne svojej eskadry. Od 3. júna posielal každý večer meteorologické hlásenia na generálny štáb generála Focha. Ten dal z tohto podnetu na svojom úseku zriadiť meteorologické stanice. Zatiaľ existovali viac-menej formálne, pretože väčšina príslušníkov Fochovho štábu nechápala ich dôležitosť v praxi. Štefánik pre nich teda usporiadal školenie. Pre Štefánika to muselo byť vrcholom uznania jeho vedeckých schopností a zápalu pre vec, keď on, podporučík školil dôstojníkov generálneho štábu.

Generál Foch poslal Štefánika 1. augusta 1915 do hlavného štábu francúzskej armády v Chantilly, aby vrchnému veliteľovi navrhol organizáciu meteorologickej služby na celom francúzskom fronte. V praxi boli jeho znalosti využité v jeho bojovej jednotke 12. augusta 1915. V ten deň poslúchol veliteľ eskadry Štefánikove predpovede počasia a nariadil svojim lietadlám odložiť bojové vzlety. Ostatné jednotky v následnom nepriaznivom počasí utrpeli straty.

Okrem už postavenej stanice v Briase boli podľa Štefánikovho návrhu postavené ďalšie štyri. Samotný Štefánik bol oslovený, aby sa stal veliteľom armádnej meteorologickej stanice. Milan Rastislav ponúkané miesto neprijal. Ako odmenu za svoje, štábom francúzskej armády uznávané služby si želal, aby mohol zriadiť vlastnú leteckú eskadru z letcov slovanského pôvodu, ktorým by velil on. Po výcviku za pilotov mali tvoriť základ budúcej československej eskadry a mali prísť za ním do Srbska. Súhlas s týmto projektom od francúzskeho ministerstva vojny dostal začiatkom augusta 1915.¹³⁾ Do tej doby, než budú jeho piloti vycvičení požiadal, aby mohol odísť k eskadre MFS 99 umiestnenej v Srbsku.

Aj keď Štefánik na francúzskom fronte nepôsobil dlho, jeho činnosť tu bola bohatá. Od 15. mája do 19. augusta nad frontom absolvoval 38 stíhacích a prieskumných

12) GOSSIOROVSKÝ, I.: Milan Rastislav Štefánik ako vojnový letec. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, 1999, s. 30.

13) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 47. Sám Štefánik po odchode od eskadry MF 54 cestou do Srbska v Lyone vybral šiestich príslušníkov českej roty Nazdar pôsobiacej začiatkom vojny vo francúzskej cudzineckej légii, ktorí zotavovali z bojov. Aj keď táto myšlienka na zriadenie prvej československej leteckej eskadry bola pokroková, nepodarilo sa ju realizovať. Spomenutí šiesti (bývalí) príslušníci roty Nazdar, boli síce vycvičení za pilotov, ale slúžili oddelene v rôznych leteckých eskadrách francúzskeho letectva.

letov v trvaní 80 hodín. Od 21. augusta vykonával ešte práce spojené so zriaďovaním meteorologickej služby. Okrem toho doplnil meteorologické stanice prístrojmi, ktoré monitorovali čistotu ovzdušia ako dôsledok používania bojových plynov na fronte. Tak vlastne položil základy pre vznik služby určenej na plnenie úloh ochrany vojsk pred účinkami otravných látok.¹⁴⁾

Milana Rastislava Štefánika už od začiatku lákal srbský front. Jedným z dôvodov bolo, že tu bojovali Srbi, teda Slovanovia a druhým dôvodom bolo, že na rakúskej strane bolo práve na tomto fronte nasadených veľa Čechov a Slovákov. Štefánik ich plánoval agitovať, aby obrátili zbrane proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku. Chcel rozkladať prorakúsku morálku zhadzovaním letákov z lietadiel. Letákmi vyzýval Slovanov ku vzburám a dezerciam. Dňa 27. septembra 1915 prišiel do Ralje (asi 30 km od Belehradu) a odtiaľ autom k francúzskej leteckej eskadre MFS 99, ktorá bola umiestnená na náhornej plošine Kovijon nad Raljou. Veliteľom bol major Vitrat. Letka bola jediným leteckým útvarom na tomto fronte a zhromažďovala údaje o jednotkách protivníka. Operovala proti nemeckým a rakúsko-uhorským jednotkám, ktoré 4. októbra zahájili novú ofenzívu proti Srbsku a od polovice októbra aj proti Bulharsku, ktoré využilo nemecko-rakúsky postup a vyhlásilo Srbsku vojnu. Z tohto dôvodu musela jednotka MFS 99 rozšíriť okruh svojho pôsobenia a päť lietadiel premiestnili k mestu Niš. Pilotom jedného z nich bol aj Štefánik. Až do konca októbra vzlietal z letiska Niš k bojovým letom, ktoré častokrát viedli do hĺbky bulharského územia.

Pod tlakom mohutnej ofenzívy musela srbská armáda ustúpiť. Ústup sa nevyhol ani leteckej eskadre MFS 99. Udržiavanie lietadiel v letuschopnom stave bolo stále ťažšie. Doplatil na to aj Štefánik. 31. októbra odletel z Nišu do Kruševaca. Pri pristávaní sa mu zlomila vrtuľa. Na opravu musel čakať tri dni. Keď sa znovu dostal do vzduchu, zlý technický stav lietadla ho opäť donútil pri dedine Alexandrovo pristáť. Odtiaľ už Štefánik musel pokračovať v ústupe 150 kilometrov pešo. Až 12. novembra sa dostal do Kosovskej Mitrovice ku svojim francúzskym priateľom. Útrapy pešieho pochodu zhoršili Štefánikov zdravotný stav natoľko, že nebol schopný ďalej pokračovať. Prudké bolesti a krvácanie do žalúdka ho prinútili ležať. Takmer sa už lúčil so životom. Preto zveril svoje dokumenty a poznámky priateľovi dôstojníkovi Raoulovi Labrymu a žiadal ho aby ich odovzdal profesorovi Masarykovi.

Potom Štefánik musel byť letecky dopravený na albánske pobrežie. Odtiaľ ho previezli do talianskeho Brindisi a 24. novembra sa dostal do nemocnice v Ríme. Jeho parížsky priateľ Anatole de Monzie, s ktorým sa poznal ešte pred vojnou, sa obrátil na svoju priateľku pani Claire de Jouvenel s prosbou, či by u jej známych v Ríme nemohla zariadiť, aby mal Štefánik v Ríme čo najlepšiu starostlivosť. A tak pani de Jouvenel odporúčala svojim priateľom, aby Štefánikovi v Ríme pomáhali.

Vďaka nemocničnému ošetrovaniu, diéte a pokoju sa Štefánikov zdravotný stav stabilizoval. Do Paríža poslal obsiahlu správu o situácii na balkánskom fronte. Opäť sa začal kontaktovať s významnými politikmi, medzi inými i s talianskym ministrom zahraničia barónom Sidneyom Sonnininim a francúzskym veľvyslancom Camillom

14) GOSSIOROVSKÝ, I.: Milan Rastislav Štefánik ako vojnový letec. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, 1999, s. 31.

POZNÁMKY

Barrèrom. Po zlepšení zdravotného stavu sa 1. decembra 1915 vydal na cestu vlakom cez Janov do Paríža, kam prišiel 4. decembra.

Jedna z jeho prvých ciest v Paríži viedla k dosiaľ neznámej ochrankyni. Prišiel za pani de Jouvenel, aby sa jej poďakoval za pomoc. Na galantné prejavy vďaky od Štefánika odpovedala otázkou, či mu môže ešte pomôcť aj v niečom inom. Vtedy Štefánik odpovedal vetou, ktorá sa dostala do všetkých jeho životopisov „*Pomôžte mi oslobodiť moju vlasť!*“¹⁵⁾ Pre Štefánika stretnutie s pani de Jouvenel znamenalo získanie významnej známosti, pretože už pred vojnou sa u nej stretávali významné osobnosti francúzskeho kultúrneho a politického života. Zoznámil sa tu s hlavným tajomníkom Ministerstva zahraničia Philippom Berhelotom a s francúzskym ministerským predsedom a ministrom zahraničia Aristidom Briandom. Spoznal viacerých senátorov, poslancov a žurnalistov, ako napríklad Jula Sauerweina, šéfa zahraničnej rubriky významného denníka *Matin*.

Aj napriek neprestávajúcim zdravotným problémom začal Štefánik s podporou vplyvných známostí agitovať pre myšlienku oslobodenia Slovákov a Čechov spod rakúsko-uhorskej nadvlády. Využíval každú možnú príležitosť, aby so svojimi predstavami oslovil kohokoľvek vplyvného. Svoj plán na vytvorenie československého štátu mal premyslený takmer do detailu. Ostávalo len nájsť a zapojiť do práce ľudí s podobnými plánmi a názormi. O snahách a práci svojho bývalého profesora T. G. Masaryka už Štefánik vedel, a preto sa chcel s ním čo najskôr spojiť.

V dobe, keď bol Štefánik nasadený ako letec na fronte v severnom Francúzsku a Srbsku, v jeho činnosti môžeme vysledovať dva smery boja za myšlienku národného oslobodenia. Prvý bol charakteristický aktívnym angažovaním sa ako vojak – letec. Druhý bol agitačno-mysliteľský. V tomto druhom smere si vytváral svoje vízie a myšlienky na národné oslobodenie a tiež sa snažil získavať čo najviac vplyvných kontaktov pre podporu svojich myšlienok. Osobne niektorých ľudí v tomto smere aj agitoval. Zatiaľ však všetko podnikal ako jednotlivec, a preto mohol v tejto pozícii veľmi ťažko preraziť.

Návratom do Paríža, po absolvovaní srbského ťaženia prakticky ukončil aktívnu vojenskú činnosť na fronte a prevládla u neho línia druhá – agitácia, plánovanie, presviedčanie a diplomacia. Ako už bolo spomenuté na túto úlohu sa potreboval s niekým spojiť.

V západnej Európe sa vytvorila odbojová bunka okolo prof. T. G. Masaryka, ktorý v decembri 1914 odišiel do emigrácie a zakrátko sa k nemu pridali aj E. Beneš. Obojaja zo začiatku chceli svetovú verejnosť oboznámiť s problematikou slovanských národností v Rakúsko-Uhorsku a dať do súladu vojenské zámery mocností Dohody s národnými zámermi, v tomto prípade so zámermi Čechov (a v rámci programu československej jednoty aj Slovákov). Dohodli sa, že v spolupráci so zástupcami českých a slovenských emigrantov musia verejne vystúpiť. Tak sa zrodilo vyhlásenie Českého komitétu zahraničného, ktoré bolo uverejnené 14. novembra 1915 vo Švajčiarsku, Francúzsku, Rusku a v USA.¹⁶⁾ Napriek tomu sa ich akcia nestretla s očakáva-

15) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 39.

16) JURÍČEK, J.: M. R. Štefánik : Životopisný náčrt, s. 106.

ným úspechom. Celá svetová verejnosť bola zameraná predovšetkým na sledovanie vojnových udalostí. Jeden pozitívny účinok to však malo. Pretože vyhlásenie bolo vydané tlačou, neskôr sa k nemu dostal aj M. R. Štefánik, čím získal nový impulz pre svoju odbojovú činnosť a rozhodol sa s Masarykom spojiť.

Ako najprogressívnejšia zo všetkých uvedených platforiem odboja v zahraničí sa v neskoršom období ukázala práve Masarykova aj z toho dôvodu, že sa k nej koncom roku 1915 aktívne pridal Milan Rastislav Štefánik.

Dňa 13. decembra 1915 sa v byte svojho priateľa Ludvíka Strimpla Štefánik prvýkrát stretol s E. Benešom. Beneš bol prekvapený keď zistil, že Štefánikove plány sa až na malé detaily prakticky vo všetkom zhodujú s plánmi, na ktorých pracoval s Masarykom. Štefánik prostredníctvom Beneša Masarykovi odkázal, aby prišiel do Paríža a ponúkol sa, že mu sprostredkuje stretnutia a vybaví priestor na rokovania s viacerými významnými francúzskymi politikmi. Od tohto momentu sa začala spolupráca trojice Masaryk, Štefánik, Beneš, ktorá sa stala najvýznamnejšou skupinou zahraničného odboja.

Na začiatku vojny v plánoch Dohodových mocností otázka rozbitia Rakúsko-Uhorska vôbec nefigurovala. Vyhovovalo im porazené a oslabené rakúske mocnárstvo, ale v žiadnom prípade nie rozbité. Cestu k zmene myslenia videli predstavitelia odboja, a teda aj Štefánik v získavaní dohodových politikov pre svoju myšlienku presvedčovaním, a tiež v pretvorení verejnej mienky obyvateľstva a tým k vytvoreniu tlaku na politikov. Druhou úlohou bolo zorganizovanie Čechov a Slovákov a ich aktívne zapojenie do odboja. Najlepším argumentom v čase vojny je vytvorenie vojenských jednotiek, ktoré sa podieľajú na porážke protivníka. Z tohto dôvodu teda išlo aj o zapojenie Čechov a Slovákov do vojny. Len tak mohla mať kampaň zmysel.

Štefánik takmer hneď začal pôsobiť na francúzsku verejnosť i politikov. Do poslaneckej snemovne poslal vyhlásenie Českého zahraničného komitétu aj so sprievodným listom, v ktorom píše: „...čechoslováci sa mužne domáhajú...že chcú bojovať za práva národov na slobodný život.“¹⁷⁾ Podarilo sa mu dohodnúť stretnutie T. G. Masaryka s francúzskym ministerským predsedom A. Briandom.

Začínajúcu prácu pre odbojové centrum musel Štefánik koncom decembra prerušiť kvôli opätovným problémom so zdravím. Na Vianoce 1915 podstúpil ďalšiu operáciu.

Keď Masaryk v januári pricestoval do Paríža, mohlo sa dňa 3. februára 1916 uskutočniť stretnutie s A. Briandom. Ten už poznal Štefánikove názory a tak na ne Masaryk nadviazal a predložil Briandovi celú koncepciu riešenia stredoeurópskej otázky. Briand sa stal prívržencom tejto koncepcie a súhlasil, aby sa z tohto stretnutia publikovalo aj oficiálne komuniké vo francúzskej tlači. Za ním nasledovalo publikovanie niekoľkých memoránd venovaných postojom odbojových predstaviteľov ku vojne, osudu svojich národov i k otázkam o budúcom osude Rakúsko-Uhorska. Prostredníctvom tlače sa dostali k slovanským politikom a diplomatom. Navyiac zapôsobili aj na ruských politikov. Bol to prestížny úspech československého hnutia.

17) ŠTVRTECKÝ, Š.: *Náš Milan Rastislav Štefánik*, s. 114.

POZNÁMKY

Neskôr pripravil Štefánik stretnutie Masaryka s predsedom francúzskej snemovne Deschanelom. Na stretnutí 15. marca 1916 vysvetľovali otázku vyhlásenia československej nezávislosti. Teraz však narazili, pretože Deschanel mal na usporiadanie pomerov v strednej Európe odlišný názor. Skôr preferoval existenciu väčšieho štátneho celku, ktorý sa nezhodoval s predstavami Masaryka, Štefánika a Beneša. Preto sa Štefánik s Masarykom a s ďalšími spolupracovníkmi museli sústrediť na vypracovanie programu, ktorý by postavili proti vtedy presadzovanému programu dohodových mocností rátajúcemu so zachovaním Habsburskej monarchie. Jadrom ich programu bol rozvoj malých národov Európy a podpora rozvoja ich vlastnej štátnosti. Nezávislé Čechy, spolu s Poľskom a Veľkým Srbskom (Juhosláviou) by vytvorili účinnú hrádzu proti Prusku. Zároveň tak mala vzniknúť prekážka pre možné šírenie vplyvu cárskeho Ruska do stredoeurópskeho priestoru.

Štefánik už počas rozhovorov s Benešom, v čase liečenia po decembrovej operácii a aj po stretnutí s Masarykom presadzoval, aby sa vytvoril ústredný, reprezentatívny orgán zahraničného odboja, ktorý by celú činnosť v zahraničí riadil. Tak vznikla vo februári 1916 *Národná rada krajín českých*, ktorá sa na Štefánikovo naliehanie premenovala na *Československú národnú radu* (ďalej len „ČSNR“). Jej predsedom sa stal T. G. Masaryk, podpredsedom J. Dürich, generálnym tajomníkom E. Beneš a členom zastupujúcim slovenskú zložku odboja M. R. Štefánik, ktorý sa od začiatku roku 1917 stal jej podpredsedom namiesto Düricha. Jej sídlo bolo na Rue Bonaparte č.18. Hlavnými tlačovými orgánmi boli časopisy *La Nation Tchèque* a *Československá samostatnost*.

Propagačné a diplomatické akcie samy osebe nestačili na medzinárodné uznanie práva Slovákov a Čechov na samostatný štát. Preto si ČSNR stanovila za cieľ vytvoriť československé dobrovoľnícke vojsko, ktoré by na fronte bojovalo. Slovami Masaryka: „*Ak postavíme armádu, dostaneme sa tým do nového právneho postavenia k Rakúsku i Spojencom...Bez rozhodného boja i vojenského však nedostaneme nič od nikoho.*“¹⁸⁾ Organizáciu dobrovoľníkov a vytvorenie armády dostal na starosť práve M. R. Štefánik.

Na ďalšom Štefánikovom pôsobení na fronte prvej svetovej vojny, a tiež na činnosti ČSNR sa značnou mierou podpísali aj vzťahy medzi veľmocami. Nastávajúcu úlohu mal Štefánik plniť v Taliansku. Taliansko malo veľmi špecifický postoj ku svojmu spojencovi – Srbsku. V rámci medzinárodných vzťahov i v presadzovaní sa v oblasti záujmových sfér boli Taliansko a Srbsko viac konkurenti ako spojenci. Francúzsko v tom čase čelilo riziku porážky a preto francúzski politickí i vojenský predstavitelia so znepokojením sledovali rastúce napätie v tábore spojencov. Ich snahou bolo urovnať spory medzi Talianskom a Srbskom. Hlavné velenie v Chantilly, Ministerstvo vojny aj Ministerstvo zahraničia v Paríži hľadali vhodného človeka, ktorý by mohol rokovať s talianskymi predstaviteľmi o zmiernení napätia voči Srbsku. Vhodným kandidátom pre takúto úlohu bol práve M. R. Štefánik. Francúzske velenie ho poznalo, politici aj vojaci oceňovali jeho správu zo Srbska, ktorú podal po svojom návrate a vedeli aj o tom, že počas svojho liečenia v Ríme jednal, aj keď neoficiálne, s mi-

18) HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ M.: Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 : 1914 – 1939, s. 39.

nistrom zahraničia Sonninom. Pretože poznal situáciu na srbskom fronte a navyše bol Slovan, mal veľkú šancu dosiahnuť pri rokovaní prijateľný kompromis. Viedol rozhovory so srbskými predstaviteľmi na vyslanectve v Ríme a tiež na talianskom ministerstve zahraničia. Hľadal styčné body na vzájomné vyrovnanie sporov a na dosiahnutie dohody. Jeho úsilie k úspechu neviedlo. Dňa 24. apríla 1916 v Udine informoval o tom aj generála Girarda a ostatných členov francúzskej vojenskej misie v Taliansku.

Misiu diplomata – vyjednávača mal doplniť aj „ideologickou diverziou“. Ako letec mal za úlohu nad frontovou líniou zhadzovať letáky, určené Čechom a Slovákom, ale aj príslušníkom ostatných slovanských národov bojujúcich v rakúsko-uhorskej armáde. Texty letákov v češtine a poľštine, ktoré zhadzoval nad zákopmi, koncipoval Štefánik spolu s Benešom. Keďže sa v nich hovorilo aj o vytvorení juhoslovanského štátu, Štefánik očakával, že schvaľovanie talianskym velením bude zložitá. Dosiahnuť ich odsúhlasenie sa Štefánikovi podarilo v priebehu niekoľkých dní.

Lety nad frontovou líniou začal 29. apríla 1916. Počas jedného z letov na zhadzovanie letákov Štefánik odhalil aj sústredenie dvoch rakúsko-uhorských zborov, ktoré sa chystali zaútočiť na talianske pozície. Keďže o tomto nebezpečenstve nemala talianska armáda ani tušenie, po Štefánikovom hlásení poslali niekoľko lietadiel informáciu overiť. Hlavný veliteľ, generál Cadorna preto reagoval a v ohrozenom úseku posilnil obranu. Aj to prispelo k tomu, že sa Štefánikova obľuba a autorita v talianskych vojenských kruhoch zvýšili. Okrem zhadzovania letákov plnil Štefánik aj prieskumné a bombardovacie úlohy. Potom ako 10. mája 1916 vykonal svoj posledný bojový let nad frontom, odišiel do Ríma. Zo strany talianskeho vojenského letectva prišla na francúzsku vojenskú misiu správa, v ktorej sa talianski predstavitelia pochvalne vyjadrovali o činnosti M. R. Štefánika ako frontového letca. Jeho odvahu ocenili a vyznamenali ho vojnovým krížom. Toto využil pri plnení svojho druhého poslania – sondovania, aký postoj zaujímajú talianske vojenské a politické kruhy k Masarykovej koncepcii strednej Európy, teda k vytvoreniu juhoslovanského štátu a jeho úzkej spolupráci s československým štátom.

Talianske oficiálne miesta veľmi ťažko dokázali prijať tieto myšlienky, pretože chceli, aby boli dodržané sľuby veľmocí, kvôli ktorým Taliansko v roku 1915 vstúpilo do vojny. Okrem iného tu bol sľub, že Taliansko zostane dominantným elementom na Jadrane, čo vylučovalo vznik Juhoslávie. Štefánik sa usiloval vplývať na ľudí v talianskom velení tak, aby urobili určité korekcie vo svojom postoji. Prijal ho aj minister zahraničia S. Sonnino, i kráľovná Margaréta. Taliansky postoj ku juhoslovanskej otázke zostával nezmenený. Riešenie československej otázky úzko súviselo s riešením otázky juhoslovanskej, a preto kvôli tvrdohlavému postoji Talianska československá zahraničná akcia vo vzťahu k Taliansku stagnovala až do roku 1918.

Po návrate do Paríža sa Štefánik intenzívne venoval otázke vzniku samostatného československého vojska. Štefánik a Masaryk videli v československom vojsku jeden z prostriedkov ako výrazne ovplyvniť mienku spojencov v prospech vytvorenia nezávislého československého štátu aby, slovami samotného Štefánika, „*národ svojou vlastnou krvou napísaný účet mohol predložiť na mierovej konferencii.*“¹⁹⁾ Vojsko sa

19) ŠTVRTECKÝ, Š.: *Náš Milan Rastislav Štefánik*, s. 127.

POZNÁMKY

malo vytvárať z Čechov a Slovákov žijúcich v zahraničí, a tiež z radov vojnových zajatcov, teda vojakov českého a slovenského pôvodu, ktorí od začiatku vojny bojovali v rakúsko-uhorskej armáde a na fronte sa dostali do zajatia Dohody. Vo Francúzsku však nebolo veľa usadlíkov a rakúsko-uhorské zbory doplňované Čechmi a Slovákami na francúzskom fronte nebojovali, takže žiadni Česi a Slováci sa do francúzskeho zajatia dostať nemohli. Preto bol pre Štefánika veľký problém vytvoriť vo Francúzsku bojaschopnú a hlavne čo do počtu reprezentačnú československú jednotku. V tejto situácii dokázali predstavitelia ČSNR využiť dohodu medzi Francúzskom a Ruskom, podľa ktorej Rusko malo do Francúzska posilať presne určené kontingenty vojakov. Navrhli, aby časť týchto vojakov tvorili Česi a Slováci zajatí v Rusku. Francúzska vláda s týmto návrhom súhlasila.

Záležitosti okolo nábora československých zajatcov mal v Rusku vybavovať J. Dürich. Bol však známy ako stúpenec cárskeho režimu a Štefánik sa obával, že túto úlohu nesplní dobre. Žiadal, aby mohol do Ruska za Dürichom vycestovať aj on. Jeho misia bola odsúhlasená aj hlavným francúzskym velením. Podľa rozkazu mal Štefánik v Rusku „robiť pod vedením generála Janina a v súhlase s ruskými úradmi medzi rakúskymi zajatcami českej národnosti nábor dobrovoľníkov, ochotných slúžiť vo Francúzsku v radoch ruského kontingentu alebo v osobitých jednotkách, ktoré by sa utvorili na základe dohody medzi francúzskou a ruskou vládou.“²⁰⁾ Z poverenia ČSNR mal urovnávať rozpory medzi krajanmi v Rusku a získať ich pre spoluprácu v súlade s programom rady. Štefánik do Ruska pricestoval 15. augusta 1916. Po príchode sa zoznámil so šéfom francúzskej vojenskej misie generálom Janinom, ktorý Štefánika uviedol k ruskému náčelníkovi generálneho štábu Alexejevovi, aj ku samotnému cárovi Mikulášovi.

V oblasti dosiahnutia dohody medzi krajanmi v Rusku bola zo začiatku Štefánikova misia úspešná, pretože tzv. Kyjevským zápisom uznali organizácie v Rusku ČSNR ako vedúci orgán odboja. Kyjevským zápisom, ktorý podpísal aj Dürich sa Štefánik snažil docieľiť, aby sa vojenské a zajatecké záležitosti v Rusku vyňali z kompetencie tamojších českých a slovenských organizácií a prenechali ČSNR, ktorej mali tieto organizácie poskytovať všestrannú pomoc.

Neskôr sa ukázalo, že Štefánikove obavy z Düricha boli na mieste. On, ani jeho prívrženci nedodržiavali dohody Kyjevského zápisu, ani propozície vydané z Paríža. Nakoniec Štefánik nemal dostatok priestoru, aby sa venoval náboru vojakov. Podľa plánu mal najskôr zjednotiť krajské skupiny v Rusku, potom získať pre myšlienku nábora zodpovedné kruhy ruských politikov a vojakov a následne mal pokračovať so samotným náborom. Namiesto toho musel čeliť rozvadeným spolkom presadzujúcim odlišné záujmy a koncepcie a nakoniec sa musel aj obhajovať pred očierňovaním a ohováraním zo strany Dürichovej skupiny. Hádky a spory dokonca doviedli Štefánika k tomu, aby v jednom z listov pre Masaryka a Beneša nazval Düricha blbcom.

20) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 131. Štefánik pod českou národnosťou rozumel v tomto prípade Čechov aj Slovákov. V komplikovanej spoločensko-vojenskej situácii nezaťažoval francúzske orgány vysvetľovaním rozdielu medzi Čechom a Slovákom.

Cárske kruhy a hlavne ministerstvo zahraničia robili Štefánikovi prekážky a obštrukcie pri organizovaní československého vojska. Ukázalo sa, že tábor krajanských organizácií v Rusku nie je pevný a z toho ťaží predovšetkým Dürichova skupina. Tento stav vyhovoval ruským oficiálnym kruhom, pretože práve prostredníctvom tejto skupiny mohli presadzovať svoje predstavy o možnom budúcom usporiadaní Európy. Štefánik preto po porade s generálom Janinom z Ruska odišiel. Pôvodne mal v pláne ísť do USA, kde mal pokračovať s náborom dobrovoľníkov, ale nakoniec odišiel do Rumunska. 16. októbra už bol v Bukurešti, kde pokračoval v organizácii náboru českých a slovenských zajatcov. Plánoval ich presunúť do Ruska a odtiaľ do Francúzska. Náčelník francúzskej vojenskej misie v Rumunsku, generál Berthold podľa vtedajších zvyklostí dovolil poručíkovi Štefánikovi využívať o stupeň vyššiu hodnosť. Milan Rastislav tak v Rumunsku pôsobil ako kapitán. Keď Štefánika francúzske ministerstvo vojny povýšilo na kapitána 20. decembra 1916, generál Berthold mu povolil používať hodnosť majora. Štefánik v Rumunsku nadviazal na plány náborovať zajatcov zo zajateckých táborov do vznikajúceho československého vojska. Podrobne sledoval podmienky, v ktorých slovanskí zajatci v táboroch žili. Pre mnohých z nich bola možnosť prihlásiť sa do dobrovoľníckych jednotiek jedinou možnosťou ako sa dostať von z táborov. Podarilo sa mu sústrediť asi 1 500 dobrovoľníkov a v roku 1917 sa z nich asi 420 dostalo do Francúzska, kde sa stali zárodkom československého vojska.

Začiatkom roku 1917, keď sa Štefánik vrátil do Ruska, pomery pre pôsobenie ČSNR na pôde Ruska sa Dürichovou činnosťou ešte viac skomplikovali. Dürich vyhlásil svoju vlastnú Národnú radu a separoval sa od hnutia vedeného Masarykom. Štefánik sa rozhodol ostro zakročiť, pretože Dürich si u cárskej vlády vypracoval takú pozíciu, ktorá mu umožňovala od ruskej vlády poberať finančnú podporu pre jeho vlastnú národnú radu. Snažil sa presvedčiť predstaviteľov rôznych českých a predovšetkým slovenských skupín, že Dürichova akcia má rozkladný charakter. Düricha z ČSNR vylúčil, čo dodatočne schválili aj Masaryk s Benešom. Nezhody medzi spiatočníckym Dürichom a temperamentným a pre vec zapáleným Štefánikom viedli k tomu, že Dürich nazval Štefánika rakúskym špiónom. Generál Janin zakázal Štefánikovi žiadať satisfakciu vo forme súboja.²¹⁾

Ruské ministerstvo zahraničných vecí vedelo o spore medzi československými predstaviteľmi, vedelo aj o tom, že Štefánika podporovali taliansky aj britský veľvyslanec. Postoj Francúzska si však overovali. Z Paríža prišla odpoveď: „V terajšom spore medzi českými predstaviteľmi sa možno so všetkou určitosťou domnievať, že Štefánik má pravdu.“)

Situácia v Rusku sa vypuknutím februárovej revolúcie zmenila. V dôsledku frontových i domácich udalostí padla cárska vláda a moci v Rusku sa ujala dočasná vláda. Procársky orientovaný Dürich stratil podporu vládnych činiteľov. Nová dočasná vláda bola naklonená československej akcii i vybudovaniu československého vojska. Štefánik tento vývoj privítal. Na ministerstve zahraničných vecí u nového ministra P. N. Mikulova sa stretol s plným pochopením.

21) JURÍČEK, J.: M. R. Štefánik : Životopisný náčrt, s. 119.

POZNÁMKY

Už počas Štefánikovho pobytu v Rusku sa uvažovalo, že by mohol na čas odísť do USA, aby tam pokračoval v organizácii československého odboja a hlavne v budovaní dobrovoľníckej armády. Preto sa po prevrate v Rusku rozhodol vrátiť do Paríža. Odtiaľ sa chcel vydať do Ameriky. Odchádzal oveľa pokojnejší, pretože dosiahol, že Masarykom vedená ČSNR bola konečne v Rusku uznaná ako jediná predstaviteľka československého zahraničného odboja, dokonca požiadal Mikuľova, aby tu mohla byť zriadená jej pobočka. Náčelník štábu Alexejev pred Štefánikom vyjadril presvedčenie, že do jeho návratu z USA bude československá armáda v Rusku už vybudovaná.

V súvislosti so Štefánikovým odchodom z Ruska mu generál Janin odovzdal 7. marca 1917 cestovný rozkaz. Prikazoval mu, aby hneď po príchode do Paríža podal správu ministrovi zahraničia, ministrovi vojny a tiež, aby informoval francúzsky hlavný stan o výsledkoch misie v Rusku a Rumunsku. Podľa tohto rozkazu mal Štefánik pokračovať v nábore Čechov a Slovákov pre francúzsku armádu v Spojených štátoch. Po skončení poslanca v USA sa mal vrátiť späť ku francúzskej misii v Rusku.²²⁾

Dňa 21. marca 1917 odcestoval Štefánik z Petrohradu. Mieril do Murmanska, odkiaľ sa mal loďou plaviť cez Londýn do Francúzska. V apríli (19. apríla) sa v Londýne stretol s Masarykom, ktorý mieril do Ruska, aby tu nadviazal na prvotné úspechy, ktoré vďaka svojej práci i priaznivým okolnostiam začiatkom roku 1917 vybudoval Štefánik. Na porade, ktorej sa zúčastnil aj Beneš dospeli k záveru, že o výsledku vojny sa bude pravdepodobne rozhodovať na západnom a nie na východnom fronte. Vyplynula z toho nutnosť organizovať dobrovoľnícke vojsko na západe – vo Francúzsku alebo Taliansku, a už existujúce jednotky (v Rusku) doplniť a presunúť tiež na západ.

Masaryk po príchode do Ruska nadviazal na Štefánikovu prácu. Posilnil pozície československého odboja v Rusku. Vo svojom diplomatickom úsilí Masaryk dosiahol významný pokrok. Dňa 17. júna 1917 uzavrel s francúzskym ministrom zbrojenia a vojenskej výroby Albertom Thomasom zmluvu o prevoze 30 000 československých zajatcov do Francúzska. Bola to prvá zmluva Československej národnej rady s iným štátom. Žiaľ, pre Októbrovú socialistickú revolúciu sa zmluvu nepodarilo realizovať v plnom rozsahu a do Francúzska prišli len dva transporty, ktoré mali asi 1 700 dobrovoľníkov. Prvý prišiel do Francúzska v novembri 1917 a druhý v marci 1918.²³⁾

2. júna Štefánik v hodnosti majora nastúpil na cestu do USA. Jeho hlavnou úlohou bol nábor českých a slovenských dobrovoľníkov. Podľa pôvodného plánu, ktorý vypracoval s delegátom Slovenskej Ligy v USA Gustávom Košíkom, bola v USA šanca na získanie asi dvadsaťtisíc dobrovoľníkov.²⁴⁾ Uvedený plán, ale vznikol v čase, keď USA udržiavali neutralitu. Po Štefánikovom príchode do Ameriky však boli Spojené štáty s Nemeckom vo vojnovom stave a tunajší Česi a Slováci podliehali mobilizácii. Preto sa Štefánik musel orientovať len na tých krajanov, ktorí ešte nemali udelené americké občianstvo, alebo nespádali pod mobilizáciu.

22) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 160.

23) HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ M.: Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 : 1914 – 1939, s. 52.

24) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 45.

Obrázok 4: Štefánik vo Washingtone 1917
(Zdroj: Wikipedia)

20. júla 1917 dala vláda USA Štefánikovi súhlas na nábor mužov, ktorých sa mobilizácia netýkala. Získanie tohto súhlasu nebolo vôbec jednoduché. Sám Štefánik o tom povedal: „*Počiatkové potiaže, predchádzajúce dosiahnutie takéhoto povolenia boli nemalé. Washington mal proti tvoreniu armády dôvody čisto americké, ktoré boli zdôrazňované už tým, že podobné koncesie sa odopreli Poliakom, Juhoslovanom a Rumunom...Amerika očakáva tiež od vojny konsolidovanie amerického národa a preto vlády nerada vidí akékoľvek tvorenie národných jednotiek.*“²⁵⁾

Nakoniec sa Štefánikovi podarilo získať asi 3 000 dobrovoľníkov. Pred odchodom do Francúzska sa sústredili vo výcvikovom tábore v Stamforde v štáte Connecticut, kde absolvovali aspoň čiastočný vojenský výcvik, pretože skoro všetci boli nevojaci.²⁶⁾

Druhou úlohou, ktorú mal Štefánik plniť v USA bolo urovnávanie sporov medzi krajskými organizáciami, hlavne medzi Čechmi a Slovákmi, ktorí sa síce zaviazali Clevelandskou dohodou ku spolupráci, ale v období od jej podpisu až do Štefánikovho príchodu sa medzi nimi vyskytli rôzne nedorozumenia a spory, kvôli ktorým spolupráca viazla. Veľa starostí mal predovšetkým pri presviedčaní slovenských katolíckych kňazov, ktorí vo svojom konzervativizme dodržiavali vernosť Svätoštepánskej korune. V októbri vytvoril Štefánik Československý výbor (the Czechoslovak Committee), spoločný orgán Slovenskej ligy a Českého národného združenia. Pred jeho vytvorením sa Štefánik radil s predstaviteľmi krajských organizácií v New Yorku, Washingtone, Chicagu a Pittsburghu. Výbor mal organizovať nábor dobrovoľníkov a koordinovať československú akciu. Výbor zorganizoval v Carnegie Hall v New Yorku masovú krajskú manifestáciu, na ktorej Štefánik vystúpil s prejavom. Podarilo sa mu získať väčšinu krajských združení, vytvoril v USA pobočku ČSNR.

25) HRONSKÝ, M.: M. R. Štefánik - Organizovanie a štátotvorná úloha česko-slovenských légii. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, s. 46.

26) HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ M.: Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 : 1914 – 1939, s. 52. Okrem uvedených dobrovoľníkov odišlo do Európy bojovať asi 40 000 českých a slovenských vojakov v amerických uniformách (Slovákov bolo viac ako 50 %).

POZNÁMKY

Jeho činnosť hodnotili vysoko aj francúzski diplomati a politici. Za svoje zásluhy a za splnenie poslania v USA bol Štefánik 20. októbra 1917 vyznamenaný krížom dôstojníka Čestnej légie. Neustála aktivita, spojená s častým cestovaním po Spojených štátoch, psychické vypätie pri rokovaníach a organizovaní akcie znovu zhoršili Štefánikov zdravotný stav. Už koncom septembra sa musel liečiť v Emergency Hospital vo Washingtone.

2. novembra sa Štefánik v New Yorku nalodil na parník, ktorým sa vrátil do Francúzska. O tri dni ho nasledovalo prvých 135 českých a slovenských dobrovoľníkov. Generál Vignal z USA poslal do Paríža na Ministerstvo vojny telegram, v ktorom hodnotil Štefánikovu misiu: „Major Štefánik nešetril námahou až do úplného vyčerpania síl...Podal dôkaz o najvyššom stupni taktu, disciplíny a organizačných schopností.“²⁷⁾

Štefánik v USA vykonával nábor dobrovoľníkov a aktívne sa zaoberal aj otázkami organizácie samostatnej československej armády vo Francúzsku. Už pri vypracovávaní smerníc pre nábor v USA sa v týchto dokumentoch hovorilo: „Politicky a národne hlavnou inštitúciou tejto armády je ČSNR. Technicky prispievajú nám vo všetkom spojení, menovite Francúzsko.“

Predstavitelia ČSNR videli, ako sa vo Francúzsku začína zhromažďovať stále väčší počet mužov českého a slovenského pôvodu, s ktorými by sa dalo počítať pri vytváraní vlastného československého vojska. Išlo o zajatcov slovanského, hlavne českého a slovenského pôvodu, ktorí predtým bojovali a boli zajatí v Srbsku a Taliansku, ale aj o dobrovoľníkov, ktorých priviedol Štefánik z USA a tiež asi o 400 mužov z Rumunska.

Pokiaľ sa Štefánik zdržiaval v USA, Beneš sa u francúzskej vlády snažil diplomaticky zaistiť uznanie samostatnej čs. armády. Francúzske velenie však bolo ochotné akceptovať vytváranie takýchto jednotiek len v modeli, v ktorom by velenie mohlo československým vojskom voľne disponovať. Z tohto dôvodu bol Beneš pri rokovaníach opatrný a čakal na návrat Štefánika z USA.²⁸⁾

Po návrate z USA sa aj M. R. Štefánik plne zapojil do prác na precizovaní definitívneho znenia dekrétu povoľujúceho zriadenie samostatnej československej armády vo Francúzsku, na čo získal Beneš predbežný súhlas už v lete 1917. Zásluhou Štefánika sa v konečnom znení dekrétu hovorilo: „Čechoslováci organizovaní v samostatnej armáde, uznávajúci u vojenského hľadiska ako najvyššiu autoritu hlavné velenie Francúzska. Budú pod vlastnými symbolmi bojovať proti centrálnym mocnostiam. Po stránke politickej pripadá riadenie tejto národnej armády Národnej rade krajín českých a slovenských (rozumej ČSNR), ktorej sídlo je Paríž.“²⁹⁾

V Paríži sa Štefánik opäť stretol s generálom Janinom, ktorého po februárovej revolúcii odvelili späť do Francúzska. Janinove kontakty v ruských cárskych kruhoch sa už nedali uplatniť. Štefánik mu ponúkol, aby prevzal funkciu veliteľa vytvárajúceho sa československého vojska. So súhlasom francúzskeho velenia generál Janin

27) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 177.

28) HRONSKÝ, M.: M. R. Štefánik - Organizovanie a štátotvorná úloha česko-slovenských légii. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, s. 48.

29) HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ M.: Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 : 1914 – 1939, s. 53-54.

túto funkciu prijal. Vo Francúzsku sa vytvorila jednotka asi 10 000 vojakov, ktorí sa zapojili do výcviku a pripravovali sa na nasadenie na front. Bol to prvý zárodok československých légii vo Francúzsku.

Koncom roku 1917 a v priebehu roku 1918 sa vo Francúzsku zhromaždilo značné množstvo Čechov a Slovákov, čím sa vytvoril dostatočný ľudský potenciál potrebný na vznik čs. vojenských jednotiek. Zároveň do konca roku 1917 úspešne pokročilo diplomatické úsilie predstaviteľov ČSNR za uznanie „autonómnej čs. armády“.

Dekrét o vytvorení československej armády vo Francúzsku, ktorý francúzska vláda vydala 16. decembra 1917 bol z hľadiska československej zahraničnej akcie mimoriadne významný, pretože vytvoril právny základ na neskoršie uznanie československého vojska ako spojeneckého vojska a ČSNR ako de facto vlády Československa. Podľa tohto dekrétu, a neskôr vo februári 1918 vydaného štatútu, sa vytvorila samostatná armáda, ktorá politicky podliehala ČSNR v Paríži. Československá akcia dostala pevný základ, aj prvé prejavy medzinárodného uznania. Na Štefánika, Masaryka a Beneša, ako aj na ich spolupracovníkov čakala ešte tvrdá práca. Štefánikov zdravotný stav sa neustále zhoršoval. Potreboval nevyhnutne ďalšiu operáciu a oddych. Odmietol jedno i druhé a pustil sa do ďalšej činnosti.³⁰⁾

V polovici februára 1918 odišiel do Talianska. Aj tu sa zvyšoval počet českých a slovenských zajatcov a jeho hlavnou úlohou bolo vybudovanie československej armády. Talianske orgány, politické a vojenské neboli naklonené vytvoreniu samostatnej armády. Pod tlakom zajatcov, ktorých sa tu podarilo zhromaždiť boli Taliani ochotní súhlasiť s vytvorením pomocnej pracovnej, no nie bojovej jednotky. Pracovná a pomocná jednotka by však nereprezentovala československú zahraničnú akciu tak, ako chceli predstavitelia Národnej rady. Beneš rokoval s talianskymi politikmi a snažil sa zmeniť ich prístup k tejto otázke. Aj Štefánik využil všetky svoje diplomatické schopnosti, aby dosiahol zmenu v talianskom postoji. Podarilo sa mu pre svoj plán získať aj takého ostrého odporcu vytvárania československých jednotiek, ako bol minister zahraničia Sonnino.³¹⁾ Po porážke talianskej armády pri Caporete, koncom roku 1917 prehodnotila talianska vláda svoju doterajšiu politiku a prístup k Rakúsko-Uhorsku. Od tohto momentu zmenila názor a otvorila sa želaniam spojencov.

Štefánik začal „pracovať“ svojou osvedčenou metódou. Po príchode do Ríma navštevoval najvýznamnejších talianskych politikov. Väčšinu z nich už poznal zo svojho predchádzajúceho pôsobenia. Teraz už mal hodnotiť plukovníka francúzskej armády a bol uznávanou osobnosťou. Prijal ho kráľ, ministerský predseda, i minister zahraničia. Aby zvýšil účinnosť svojej agitácie, vypracoval memorandum, v ktorom zhrnul všetky svoje argumenty. Dňa 21. apríla 1918 podpísal Štefánik s ministerským predsedom Orlandom dvojstrannú zmluvu o vytvorení samostatnej československej armády. Taliansko zmluvou uznalo existenciu tejto armády, ktorá plne podliehala ČSNR. Takto nepriamo začalo Československo vystupovať ako samostatný štát s vlastnou armádou, bojujúcou po boku Dohody. Po podpise zmluvy prebiehal nábor dobrovoľníkov rýchlo a už 24. mája 1918 sa v Ríme konala slávnosť odovzdávania plukovních vlajok československým jednotkám. Na slávnosti sa zúčastnili

30) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 46.

31) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 49.

POZNÁMKY

všetci významní talianski politickí a vojenský predstavitelia a tiež diplomati spojeneckých krajín.

Štefánik vo svojom slávnostnom prejave nezabudol na príhovor k predstaviteľom spojencov: „Utláčaní vám podávajú jednu ruku, páni zástupcovia spojeneckých mocností, ľavicu, ktorá je bližšie k srdcu, zatiaľ čo ich pravica zvierá odhodlane meč, ktorý pustí iba potom, aby zdvihla zástavu svojho víťazstva, jedínú zástavu, ktorá v budúcnosti môže sa stať symbolom svetového mieru.“³²⁾

V období od júna do augusta 1918 pokračoval Štefánik v jednaniach s vojenskými i politickými predstaviteľmi v Taliansku. Často sa pohyboval medzi Parížom a Rímom. Rokovania mali za cieľ doladiť pôsobnosť zmlúv a dohôd medzi Národnou radou a talianskou stranou v otázkach pôsobenia československých jednotiek v Taliansku. Z jeho iniciatívy boli podpísané viaceré dodatky k zmluve z 21. apríla. Dôležitá v tomto smere bola zmluva o vojenskom súdnictve v československom vojsku. Zmluva o vlastnej jurisdikcii vo vojsku mala v budúcnosti vylúčiť svojvoľné postihovanie vojakov zo strany talianskych veliteľov. Francúzska strana si uvedomovala význam organizačnej činnosti plukovníka Štefánika v Taliansku a jeho autoritu pri rôznych jednaniach a rokovaniach.

20. júna 1918 predseda francúzskej vlády a minister vojny Clemenceau oznámil Štefánikovi, že ho vymenúva do hodnosti brigádneho generála z titulu poslania v československej armáde do toho času, kým bude trvať poslanie, ktoré vykonáva ako pobočník veliteľa československej armády a člen Národnej rady. Právomoc, ktorá sa spájala s touto hodnosťou, mohol Štefánik uplatňovať iba vo vzťahu k československým oddielom a počas rozličných posaní v cudzine v službách československej veci. Vymenovanie malo stratiť platnosť v tom okamihu, keď sa skončí jeho poslanie.³³⁾ Išlo teda o hodnosť brigádneho generála triedy *à titre mission*.

Začiatkom augusta skončilo Štefánikovo pôsobenie v Taliansku. Výsledkom jeho snáh bolo uznanie československého odboja, zriadenie československého samostatného vojska bojujúceho na fronte ako spojenec Dohody. V konečnom dôsledku sa mu podarilo docieľiť to, čo sa mu podarilo vo Francúzsku – organizáciou odboja získať podporu pre vytvorenie Československa. Dá sa povedať, že veľmoci Taliansko a Francúzsko súhlasili s vytvorením armády štátu, ktorý ešte v skutočnosti neexistoval, a tým dali prísľub na vytvorenie tohto štátu. Po svojom návrate do Paríža sa Štefánik v auguste pripravoval na cestu do Ruska.

Predstavitelia ČSNR nemohli ignorovať situáciu v Rusku. Vedeli, že v Rusku už od začiatku vojny vznikali vojenské jednotky zložené z Čechov a Slovákov. Je však nevyhnutné povedať, že zo začiatku vznikali skôr spontánne a predovšetkým pod politickým vplyvom krajských organizácií v Rusku. Po prvej misii Štefánika a následných rokovaniach, ktoré v Rusku viedol Masaryk sa táto spontánna akcia dostala pod organizačný rámec Národnej rady v Paríži a nábor vojakov do jednotiek sa zintenzívnil. Do roku 1917 sa tak v Rusku podarilo vytvoriť takmer päťdesiatitisícovú armádu.

32) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 50.

33) ŠTVRTECKÝ, Š.: Naš Milan Rastislav Štefánik, s. 192.

Politická a vojenská situácia na východnom fronte prvej svetovej vojny spôsobila, že v Rusku v priebehu roka 1917 vypukli dve revolúcie. Prvá februárová odstránila cára a cársku vládu. V novej situácii to pre československú akciu znamenalo urýchlenie organizovania vojenských jednotiek do takej miery, že Česi a Slováci boli schopní sformovať československú brigádu. V júli 1917 bola nasadená pri Zborove, kde úspešne postupovala proti vojskám Rakúsko-Uhorska. Po zborovskej bitke sa urýchlilo formovanie jednotiek do takej miery, že bolo možné vytvoriť 1. čs. divíziu a začala sa postupne tvoriť asi 40 tisícová armáda – 1. československý armádny zbor. Od toho momentu sa aj západná Európa, a predovšetkým vláda Francúzska, pozerala na československých vojakov v Rusku s rešpektom.

V novembri 1917 vypukla v Rusku druhá revolúcia namierená proti Dočasnej vláde a ku moci sa začali dostávať bolševici. Ich prvoradým programom bolo ukončiť vojnu a uzavrieť s Rakúsko-Uhorskom a hlavne s Nemeckom separátny mier.

Predstavitelia ČSNR i Francúzska chceli čs. jednotky presunúť tam, kde by sa dali bojovo využiť, na západný front. Masaryk dňa 7. februára 1918 vyhlásil čs. armádny zbor v Rusku za súčasť čs. vojska vo Francúzsku a dal mu príkaz, aby sa pripravil na odchod do Francúzska. Trasa mala viesť cez Sibír do Vladivostoku a odtiaľ mali byť československí vojaci loďami prevezení do Francúzska.

Nová sovietska vláda uzavrela mier s Nemeckom. Dopad tohto kroku bol široký. Východný front prestal existovať. Nemecko mohlo svoje divízie presunúť proti spojencom na západnom fronte.

Československé vojsko sa ocitlo v komplikovanej situácii. Začal sa náročný presun cez Sibír. V priebehu tohto presunu sa jednotky zaplietli do občianskej vojny, ktorá vypukla v Rusku. V krátkom čase ovládli légie transsibírsku magistrálu a úspešne odolávali jednotkám vznikajúcej Červenej Armády. Jednotky sa však ocitli v situácii bez možnosti dopĺňovať svoje straty, s obmedzeným zásobovaním a navyše ani ich spojenecké velenie si nebolo isté, ako ich bojový potenciál využiť. Na občianskej vojne v Rusku nemali Česi a Slováci žiadny záujem. Táto situácia pôsobila negatívne na morálku a odhodlanie legionárov. Potýčky s bolševikmi, nejasné politické pozadie intervencie vojsk veľmocí ako bolo Japonsko, Británia, Francúzsko, a tiež nevyjasnenosť postupu spojeneckého velenia, znamenali pre légie v Rusku krízu. V tejto situácii bolo nevyhnutné, aby hlavný organizátor československého vojska odišiel na Sibír k légiam. Francúzske velenie s vyslaním Štefánika súhlasilo. Rozhodlo, že spolu s ním pôjde na Sibír aj hlavný veliteľ československých ozbrojených síl, generál Janin. Cieľom tejto akcie bolo v prvom rade skonsolidovať légie, obnoviť disciplínu a bojaschopnosť.³⁴⁾

19. augusta 1918 Štefánik opustil Paríž a smeroval do USA. Tam sa stretol s Masarykom. Informoval ho o svojej dohode s generálom Janinom, ako aj o tom, že Janin na ponuku stať sa veliteľom československých vojsk pristúpil. Masaryk sa pôvodne domnieval, že vhodným veliteľom by mohol byť Štefánik sám. On však presvedčil Masaryka, že Janin sa na túto úlohu hodí lepšie. Štefánik zdôrazňoval, že aj napriek svojej terajšej hodnosti brigádneho generála, nemá vojenské vzdelanie. Nakoniec

34) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 38.

POZNÁMKY

Masaryk s jeho argumentmi súhlasil. 3. septembra sa Štefánik dozvedel, že vláda USA oznámila, že pokladá československé vojsko za spojeneckú armádu a Československú národnú radu uznáva ako československú vládu *de facto*. 9. septembra sa podobne vyjadrila vláda Japonska. V USA sa Štefánik zdržal do konca septembra. S Masarykom a Janinom preberali otázky légii v Rusku a pripravovali plány. Predpokladali, že vojna potrvá do polovice roku 1919. Podľa Štefánikovho názoru bolo prvoradou úlohou zaviesť v légiách poriadok a disciplínu. Masaryk zdôrazňoval, že légie sa nemajú miešať do vnútorných ruských záležitostí. Po stanovení predbežného programu práce v Rusku, odcestoval Štefánik do Japonska.

Počas svojho pobytu v Japonsku rokoval na japonskom ministerstve zahraničných vecí o urýchlenní dodávok, ktorými boli československé vojská na Sibíri zásobované. Tiež sa stretával s legionármi, ktorí prišli z Vladivostoku. V rozhovoroch s nimi si upresňoval obraz o situácii vojska. Čoraz viac ho znepokojoval postoj spojencov k otázke sibírskych légii. V postoji veľmocí sa odrážala snaha politicky a mocensky preniknúť do priestoru ruskej Sibíri a otázka légii sa stávala druhoradou. Sústreďovali sa na možnú ozbrojenú intervenciu proti bolševickej vláde a prípadnú podporu ruských generálov odmietajúcich politický vývoj v Rusku. Zatiaľ légie proti presile bojovali samé.

Z hľadiska československej veci sa v priebehu Štefánikovho pobytu v Japonsku udiali podstatné zmeny. Po medzinárodnom uznaní Československej národnej rady už nič nebránilo tomu, aby sa premenila na vládu *de facto*. Stalo sa tak 14. októbra 1918. Vláda bola trojčlenná. Masaryk sa stal ministerským predsedom, Beneš ministrom vnútra a Štefánik ministrom obrany. Krátko na to Masaryk uverejnil vyhlásenie nezávislosti Československa, tzv. Washingtonskú deklaráciu. Štefánik zatiaľ pokračoval v jednaniach vo veci légii, avšak jeho zdravotný stav sa zhoršil do takej miery, že 20. októbra po ťažkom záchvate žalúdočnej nevoľnosti omdlel a musel niekoľko dní odpočívať. Ujala sa ho rodina českého obchodníka Trnožku, pôsobiaceho v Tokiu.

28. októbra 1918 bola vyhlásená Československá republika. V tých istých dňoch došlo ku zjednoteniu domáceho i zahraničného odboja v Ženeve, kde sa stretli predstavitelia zahraničného odboja vedení Benešom a predstavitelia domáceho odboja vedení K. Kramárom. V Ženeve sa dohodlo, že hlavou štátu bude prezident, a to Masaryk. Zostavila sa aj vláda nového štátu. Predsedom vlády sa stal K. Kramář, ministrom zahraničia E. Beneš. Štefánik sa stal ministrom vojny, pričom rezort ministra obrany prevzal V. Klofáč. O niekoľko dní kapitulovalo Nemecko a prvá svetová vojna sa skončila. Štefánik chcel čo najskôr vyriešiť komplikovanú situáciu légii na Sibíri, a čo najskôr ich chcel dostať do vytvorenej vlasti.

13. novembra 1918 nastúpil na loď do Vladivostoku. Po príchode do Ruska sa snažil zorganizovať všetky jednotky légii, nastoliť v nich disciplínu a pozdvihnúť morálku vojakov, ktorá bola pre zlé zásobovanie a vyčerpanie na nízkej úrovni. Na otrásení morálky sa podpísal aj fakt, že proti bolševickým vojskám dosiaľ stáli sami a pomoc od dohodových vojsk neprichádzala. Úlohy kladené na legionárov prekračovali ich možnosti. Keď sa legionári dozvedeli o vyhlásení republiky, chceli sa čo najskôr vrátiť sa domov.

Štefánik zo začiatku uvažoval o možnosti zahájiť smerom na západ ofenzívu, dokonca uvažoval o možnosti prebiť sa do vlasti. Keď sa oboznámil so situáciou v légiiach zistil, že zbor nie je schopný plniť žiadne nové bojové úlohy. Po poradách so spojeneckým velením dospel k rozhodnutiu odovzdať protibolševický front ruskej sibírskej armáde a sústrediť sa na defenzívnu úlohu pri ochrane sibírskej železnice.³⁵⁾

Pri svojich organizačných zásahoch do štruktúry a koncepcie armádneho zboru sa Štefánik zameril na pretvorenie dobrovoľníckeho zboru na regulárnu armádu už existujúceho štátu. Preto zrušil Odbočku Československej národnej rady v Rusku, a tiež všetky demokratické inštitúcie v dobrovoľníckej armáde. Mnohí proti takýmto reformám mali výhrady. Štefánik im trpezlivo vysvetľoval, že doteraz síce boli dobrovoľníkmi a k mnohým záležitostiam v zbore sa mohli slobodne vyjadrovať, ale vznikom republiky sa stali súčasťou regulárnej armády, ktorej systém je založený na služobnej hierarchii. Pretože légie boli dislokované v zahraničí, museli reprezentovať štát vojenským vystupovaním. Legionári sa museli podriadiť vojenskej hierarchii a disciplíne. Dňa 13. januára 1919 Janin v Omsku slávnostne dekoroval Štefánika komandérskym krížom Čestnej légie. Ten mu udelila francúzska vláda na Janinov návrh, ktorý poslal do Paríža pred odchodom z Tokia začiatkom novembra 1918.³⁶⁾

25. januára 1919 Štefánik z Ruska odcestoval. Loďou cez Indický oceán, Červené a Stredozemné more mieril do Francúzska. Do Paríža sa vrátil 15. marca. Prvé jeho kroky viedli k hlavnému veliteľovi spojeneckých armád maršalovi Fochovi a predsedovi mierovej komisie, francúzskemu premiérovi G. Clemenceauovi. Štefánik sa snažil presvedčiť kompetentných činiteľov vo Francúzsku o potrebe posilniť intervenčné akcie, aby sa odľahčila ťažká situácia československých legionárov. Keď videl, že československej armáde spojenci nepomôžu, žiadal jej bezodkladnú repatriáciu. Poukazoval na to, že ďalší pobyt československého vojska na Sibíri by viedol k jeho úplnému rozkladu, čo by nevyhnutne otriaslo základmi mladého štátu. Štefánikove jednanie v otázke návratu jednotiek zo Sibíri neboli úspešné, pretože spojenci mu dávali len nejasné a vyhybavé odpovede. Štefánikovým zámerom bolo dokončiť návrat legionárov zo Sibíri a vrátiť sa domov na Slovensko a venovať sa vede, avšak v Paríži mu pripadla ešte jedna úloha.

Koncom roku 1918 spolu s Masarykom prišla do Prahy talianska vojenská misia vedená generálom Piccionem, ktorého československá vláda poverila vojenskou správou Slovenska, kde bolo treba zabezpečovať demarkačnú čiaru medzi Maďarskom a Československou republikou a súčasne robiť opatrenia proti pripravovanému vpádu maďarských vojsk.

Vo februári 1919 sa šéfom generálneho štábu československej armády stal generál Pellé, náčelník francúzskej vojenskej misie. Medzi týmito dvoma misiami začali kompetenčné spory. Štefánik mal spory vyriešiť a urovnať. Talianskemu generálovi Diazovi vysvetlil, že aj keď v Taliansku vznikli československé jednotky pod talian-

35) HRONSKÝ, M.: M. R. Štefánik - Organizovanie a štátotvorná úloha česko-slovenských légii. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, s. 53.

36) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 255.

POZNÁMKY

ským velením a teraz sa presunuli do Československa, doma budú začlenené do novej armády a tá sa práve organizuje za pomoci Francúzska. Vďaka jeho diplomacii a taktu si tento problém talianski predstavitelia nechali vysvetliť.

Koncom apríla sa Štefánik rozhodol odcestovať do Talianska. Vedel, že po zrútení rakúsko-uhorského frontu ostalo na Apeninskom polostrove asi 100 000 našich zajatcov, z ktorých sa organizovali domobranecké prápory. Štefánik chcel v týchto jednotkách vykonať inšpekciu a zistiť stav príprav na odchod do Československa. Do Talianska pricestoval 20. apríla 1919. Najprv navštívil generálny štáb talianskej armády v Padove, kde s generálom Badogliom prerokoval otázku odchodu talianskej vojenskej misie z Československa a zabezpečil výzbroj pre naše nové útvary formujúce sa na talianskej pôde. Súčasne požiadal o pridelenie lietadla na cestu do vlasti.³⁷⁾ Podľa inštrukcií, ktoré Štefánik prostredníctvom zodpovedných vojenských a civilných funkcionárov poslal domov, malo jeho lietadlo priletieť 4. mája 1919 a pristáť malo okolo poludnia vo Vajnorochoch. Predpoludním sa lietadlo typu Caproni 450 číslo 11495 so Štefánikom a tromi talianskymi letcami objavilo nad Bratislavou. Krátko na to došlo k tragédii. Lietadlo sa zrútilo a všetci na jeho palube, vrátane Milana Rastislava Štefánika zahynuli.

4 ZÁVER

Život významného Slováka, vlastenca a vedca sa dramaticky skončil. Dožil sa však vzniku štátu, ktorý si vysníval a na vzniku ktorého mal svojou prácou, nadaním a ostatnými vôľovými vlastnosťami výrazný podiel.

V stručnom prehľade Štefánikovej činnosti z pochopiteľných dôvodov nie je možné do detailov vystihnúť jeho osobnostné kvality. Ako uvádza D. Kováč dodnes nám chýba základná vedecká biografia, ale aj adekvátne umelecké stvárnenie tejto poprednej osobnosti slovenských dejín.³⁸⁾

Štefánik bol človekom, ktorý si kládol veľké ciele a na ich uskutočnení sústavne pracoval. Svojimi vôľovými vlastnosťami prekonával často zmieňované depresie. Tieto stavy by sme však nemali vnímať ako jeho povahovú slabosť alebo dokonca ako náznak duševnej poruchy. Vo väčšine prípadov išlo o odraz meniacej sa skutočnosti, proces formovania osobnosti a s ním spojenej dynamiky dejín. Pre slabšiu povahu by to znamenalo rezignáciu a ustrnutie. To však nebol prípad Milana Rastislava Štefánika. Jeho osobnostné kvality mu pomohli mobilizovať sily, postaviť sa výzvam a účinne im čeliť.

Keby sme chceli v jeho živote a diele vytipovať niektoré z vlastností, ktoré ho charakterizovali, mohli by sme si pomôcť etickým kódexom profesionálneho vojaka OS SR. V článku 2 sú uvedené mravné požiadavky kladené na profesionálneho vojaka: vernosť Slovenskej republike, čestnosť, statočnosť, disciplinovanosť, hrdosť na príslušnosť k ozbrojeným silám, tímová zodpovednosť, obetavosť.³⁹⁾ Ak by sme

37) VÁROŠ, M.: Posledný let generála Štefánika, s. 19.

38) KOVÁČ, D.: Zápas o Štefánika v slovenskej historiografii a publicistike. In: ČAPLOVIČ, M. - FERENČUHOVÁ, B. - STANOVÁ, M. (eds) : Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie, 2010, s. 84.

39) Etický kódex profesionálneho vojaka Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

mali začať posledne uvedenou požiadavkou, zistíme že Štefánik sa pri svojej činnosti obetoval až na hranicu sebazničenia. Dôkazom je jeho pobyt na Sibíri, kde napriek výrazným zdravotným komplikáciám riešil otázku nasadenia legionárov v Rusku, alebo svedectvo generála Vignala po Štefánikovej misii v USA, ktoré hovorí o práci do takmer úplného vyčerpania.

Jeho spolupráca s Masarykom a Benešom nesie znaky tímovej zodpovednosti. Keď Masaryk uverejnil vyhlásenie nezávislosti Československa, tzv. Washingtonskú deklaráciu, ktorá bola viac podobná americkému ako francúzskemu modelu, ktorý preferoval Štefánik, dal si okolnosti vysvetliť a akceptoval ju. Podriadil svoje názory dosiahnutiu spoločného cieľa. Na druhej strane nestrpel rozkoly v tíme, o čom svedčil spor s J. Dúrichom, ktorý takmer vyvrcholil súbojom. Práve tu sa prejavuje aj Štefánikova osobná statočnosť a obetavosť, keď chcel rytierskym spôsobom hájiť svoju myšlienku.

Štefánik podával celý život dôkazy o svojej osobnej statočnosti. Jeho účasť v leteckých bojoch nad Francúzskom a Srbskom sú jednoznačným dôkazom. Rovnako jeho pobyt na exotických miestach alebo výstupy na Mont Blanc za extrémnych podmienok jeho okolie presvedčali o jeho odvahe.

Hrdosť na príslušnosť k ozbrojeným silám dokazoval nielen ako letec. Dokázal svoje vedecké záujmy skĺbiť s povolaním vojaka – zorganizoval pre francúzske letectvo meteorologickú službu.

Milan Rastislav Štefánik bol bezpochyby jednou z najvýznamnejších historických osobností v dejinách slovenského národa a aj jedným z najdôležitejších dejateľov v histórii Československa. Vynaložil mnoho energie, aby okoliu vysvetlil svoje predstavy o vytvorení spoločného štátu Čechov a Slovákov. Bol hrdým Slovákom a vernosti svojej idey spoločného štátu pre Čechov a Slovákov sa nikdy nesprenveril. Nech bol postoj Štefánika ku česko-slovenskej otázke akýkoľvek, jeho činnosť v prospech Slovákov, Slovenska i Československa v dobe, keď žil a pôsobil, spôsobila, že svetová verejnosť okrem sledovania vlastných záujmov „objavila“ aj českú a slovenskú verejnosť. Veď práve z pozície spojenca víťazných mocností si Slováci a Česi mohli založiť svoj samostatný moderný štát. A na tejto propagácii, na „zviditeľnení“ zapracoval Štefánik viac ako dobre. Vo svojej organizátorskej a diplomatickej činnosti dokázal presvedčiť predstaviteľov veľmocí o užitočnosti vybudovania a podpory armády štátu, ktorý ešte neexistoval. Následne vznikli v Taliansku a Francúzsku oddiely vojska, ktoré pomohli Dohode zvíťaziť v prvej svetovej vojne a získali si obdiv veľmocí.

Okrem rozsiahlej agitačnej a politickej aktivity, zameranej na vytvorenie samostatného československého štátu bol Štefánik aktívny a úspešný vo viacerých oblastiach. Uplatnil sa ako vedec – astronóm. Výsledky jeho pozorovaní a publikované práce sa stretli s pozitívnym hodnotením vtedajších vedeckých kapacít. Vede zasvätil podstatnú časť života a kvôli pozorovaniam navštívil mnoho krajín sveta. Štefánik bol rovnako dobrým cestovateľom, pozorovateľom a dokumentaristom. Vo svojich myšlienkach, názoroch, ale aj činoch sa jednoznačne stal vzorom hodným nasledovania.

POZNÁMKY

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BARTŮŠEK, J.: *Štefánik, kniha druhá : vzpomínky a jiná příspěvky*. Praha : L. Mazáč, 1938.
- ČAPLOVIČ, M. - FERENČUHOVÁ, B. - STANOVÁ, M. (eds) : *Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010. ISBN-978-80-970434-0-7.
- HRONSKÝ, M. - ČAPLOVIČ, M. [zost]: *Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 1999. 245 s.
- GOSSIOROVSKÝ, I.: Vojenské a bojové tradície Armády SR. In: *Vlastenecká a etická výchova vojakov 2/98*. Bratislava : Generálny štáb OS SR, 1998.
- HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920*. 1. vyd. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. 330 s. ISBN 80-88878-14-4.
- HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ, M.: *Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 : 1914 – 1939*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 1996. 263 s.
- JURÍČEK, J.: M. R. Štefánik : *Životopisný náčrt*. 2. vyd. Bratislava : Mladé letá, 1990.
- KOVÁČ, D.: *Milan Rastislav Štefánik*. Budmerice : Rak, 1996.
- LIPTÁK, L.: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Kalligram, 2000.
- OSUSKÝ, Š. - PAVLŮ, B.: *Štefánik, kniha prvá : spomienky a postrehy*. Praha : L. Mazáč, 1938.
- PONICKÁ, H.: *Milan Rastislav Štefánik : hrdina sa vracia*. 1. vyd. Bratislava : ČSTK Pressfoto, 1990. 32 s. ISBN 80-226-0005-9.
- ŠTVRTECKÝ, Š.: *Náš Milan Rastislav Štefánik*. Bratislava : Smena, 1990.
- VARSÍK, M.: *M. R. Štefánik*. Bratislava : Biofond OVD, 1990.
- VÁROŠ, M.: *Posledný let generála Štefánika*. 2. rozš. vyd. Bratislava : NVK International, 1994. 199 s. ISBN 80-85727-32-3.
- Za svobodu - obrázková kronika československého revolučného hnutí na Rusi 1914-1920, díl I.-IV*. Praha : Památník odboje, 1924 - 1929.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Vysvetlite postavenie Slovákov ako národnosti v Uhorsku na začiatku 20. storočia.
2. Charakterizujte význam spolupráce T. G. Masaryka, E. Beneša a M. R. Štefánika.
3. Definujte postoj mocností Dohody k Rakúsko-Uhorsku na začiatku 1. sv. vojny.
4. Vymenujte morálne vlastnosti M. R. Štefánika, ktoré by mohli slúžiť ako vzor pre súčasných príslušníkov OS SR.
5. Prezentujte svoje doterajšie vedomosti o M. R. Štefánikovi.